

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Politika straha i terorizam: komparativna analiza protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država

Student: Dujo Šušnjara

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Bilandžić

Komentorica: doc. dr. sc. Petra Rodik

Zagreb, srpanj 2017.

Sadržaj

Uvod.....	3
Teorijski okvir.....	5
1. Kolektivna svijest.....	5
2. Konstruktivizam.....	7
2.1 Konstruktivizam kao društvena teorija	7
2.2 Konstruktivizam i sigurnost.....	11
2.2.1 Sekuritizacija.....	12
3. Terorizam.....	14
3.1 Povijest modernog terorizma	15
4. Politika straha.....	17
4.1 Politika straha i terorizam.....	18
Metodološki aspekti istraživanja.....	20
5. Politika straha i terorizam: kritička analiza diskursa.....	23
5.1 Analiza sigurnosnih strategija SAD-a i EU	23
5.2 Kritička analiza diskursa protuterorističkih strategija SAD-a i EU	28
5.2.1 Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2003).....	29
5.2.2 Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2006)	33
5.2.3 Nacionalna strategija za protuterorizam (2011)	36
5.2.4 Protuteroristička strategija Europske unije (2005)	39
6. Rasprava.....	42
7. Zaključak.....	46
Literatura.....	47
Sažetak	51
Summary	52

Uvod

U svojoj knjizi *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*, uvaženi britanski sociolog Frank Furedi tvrdi da je terorizam postao „kulturalni simbol straha“ (Furedi, 2009, 9) zapadnog društva te je samim time postao referentni okvir za evaluaciju bilo kakvih drugih oblika ugroze ljudskoj sigurnosti. Pokušaji donošenja univerzalne definicije terorizma nikada nisu rezultirali uspjehom, a razlog tomu je njegova situacijska i pejorativna priroda te preklapanje s drugim formama političkog nasilja (gerilsko ratovanje, pobune i slično). Unutar akademske zajednice postoji 260 definicija terorizma, dok se različite vladine i međunarodne organizacije koriste s 90-ak različitih definicija. Na tom tragu, prikazivanje određenih fenomena i događaja kao terorističkih može biti stvar subjektivne konstrukcije značenja tog pojma (Bilandžić, 2014, 74). Upravo to potiče na razmišljanje o načinima konstrukcije problema suvremenog terorizma kao kulturalnog simbola straha zapadnog društva, posebno nakon terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države 11. rujna 2001. godine. Stoga je u ovom radu, uz metodu kritičke analize diskursa protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, prikazano kako se konstruira strah od terorizma u kolektivnoj svijesti zapadnog društva te je komparativnom analizom utvrđeno postojanje sličnosti i razlika u provođenju politike straha od strane zapadnih političkih elita, kako bi ju Furedi (2009) nazvao.

Rad je podijeljen u pet cjelina: *teorijski okvir, metodološki aspekti, analiza, rasprava i zaključak*. U teorijskom je okviru rada na prvom mjestu objašnjen pojam kolektivne svijesti koji je razradio jedan od „očeva“ sociologije, Émile Durkheim. Nadalje, s obzirom na stajališta predstavnika konstruktivističke perspektive, problematizirana je konstrukcija društvenih aktera i struktura kao i njihov međuodnos. Isto tako, u ovome je dijelu prikazan pojam sigurnosti kao jedan u nizu društvenih konstrukata te je objašnjeno kako kroz proces *sekuritizacije* određeni fenomeni postaju dijelom sigurnosne domene. U trećem je dijelu ove cjeline problematiziran fenomen suvremenog terorizma te je ukratko prikazan njegov povijesni razvoj kako bismo uvidjeli različita značenja koja je terorizam poprimao u pojedinim razdobljima novije povijesti zapadnog društva. U teorijskom okviru rada, na posljednjem mjestu je objašnjen pojam politike straha te njene manifestacije u govorenju o terorizmu. Metodološke odrednice rada utemeljene su na teorijskom okviru i u ovom se dijelu iznose cilj i svrha rada, kao i elaboracija istraživačkih metoda. U trećoj cjelini, analizirane su sigurnosne strategije EU i SAD-a kako bi se prikazali povijesni načini na koje se razvijalo pitanje terorizma kao sigurnosnog problema te je iznesena kritička analiza diskursa

protuterorističkih strategija ovih dvaju entiteta s ciljem prikazivanja na koji način zapadnjačke vladajuće strukture kroz sigurnosni diskurs konstruiraju terorizam kao najzastrašujući sigurnosni izazov suvremenog društva. U raspravi su povezani teorijski i metodološki aspekti rada te su naposljetku donesene zaključne misli.

Teorijski okvir

1. Kolektivna svijest

U osnovi svoje sociološke misli, Émile Durkheim društvo poima kao konkretan objekt, odnosno supstantivnu i opipljivu realnost. Za njega je društvo zasebno *biće* koje tvore konkretne individue svojim neprestanim interakcijama i praksama. Kao takvo, ono se sastoji od kolektivnog tijela (odnosno materijalne baze) i kolektivne svijesti koja označava formu psihičkog života tijela. Kolektivno tijelo ima dva aspekta: svoj supstrat – kvantitetu individua, te vlastitu strukturu – jednostavni ili kompleksni kvalitet organizma koji te individue formiraju (Lehmann, 1993, 20-22).

Kolektivna svijest predstavlja najvažniji aspekt društva. Iako njenu materijalnu bazu pronalazimo u kolektivnom tijelu društva, njezini najizravniiji sastavni dijelovi su svijesti pojedinaca koje ju konstruiraju kroz njihovu međupovezanost (Lehmann, 1993, 22-23). Međupovezanost pojedinaca najbolje se očituje u njihovim međusobnim interakcijama, razvoju ideja, konstrukciji identiteta i interesa, društvenim praksama te djelovanju institucija i drugih društvenih činjenica.¹ Sam Durkheim je, ističući apsolutnu vrijednost mentalnih i moralnih aspekata društva, ponekad govorio kako kolektivna svijest i jest sâmo društvo (Lehmann, 1993, 22-25).

Sirovina svake kolektivne svijesti povezana je s brojnim društvenim elementima, odnosno s načinom na koji su oni grupirani i raspoređeni, no to ne znači da je ona svodljiva na svijesti individua koje ju tvore (Durkheim, 2012, 39). Jednom formirana, kolektivna svijest predstavlja novi, djelomično autonoman realitet, koji ima vlastita obilježja i funkcionira na novonastalim, ali sada njoj inherentnim principima (Durkheim, 1999, 99-100; Durkheim, 2012, 39). Kada bismo tvrdili da kolektivna svijest predstavlja naprosto svaku individualnu svijest koja ju tvori, rekli bismo da je svaka individua određenog društva identična svim drugima što, naravno, nije slučaj. Durkheimovim riječima (1999, 99): „Cjelina nije istovjetna zbroju svih dijelova, nego je ona nešto drugo, i njezina se svojstva razlikuju od onih dijelova od kojih je sastavljena“.

Posljedično, kolektivna svijest određenog društva nadilazi individualne svijesti (vlastiti supstrat) te ih determinira i kontrolira. Ideje i sentimente sadržani u kolektivnoj svijesti imaju moć i autoritet upravljanja ponašanjem pojedinaca. „Kada te ideje pokreću našu

---

¹ „Društvena je činjenica svaki, utvrđen ili ne, način djelovanja koji je kadar na pojedinca izvršiti izvanjsku prinudu; ili još, koji je općenit u cjelokupnom danom društvu u isti mah posjedujući vlastitu opstojnost, neovisnu o njezinim pojedinačnim očitovanjima“ (Durkheim, 1999, 32).

volju, mi se osjećamo vođenima i upućenima energijom koja ne dolazi iz nas samih, nego nam se nameće izvana“ (Durkheim prema Lehmann, 1993, 26-27).

Iako kolektivna svijest svakog pojedinog društva postoji kao djelomično autonoman realitet, način na koji je ona konstruirana ostavlja mjesta za njenu rekonstrukciju ili nadogradnju. Drugim riječima, djelovanje novih ideja i stvaranje novih značenja koja nastaju kroz interakcije između društvenih aktera, ukoliko postanu općeprihvaćena, samim time postaju sastavnim dijelom kolektivne svijesti tog društva. U poglavlju koje slijedi bit će objašnjeni načini na koje društveni akteri konstruiraju vlastite identitete, interese i predodžbe o sebi i drugima te kako na temelju tih predodžbi reagiraju na svijet oko sebe i daju mu značenje.

2. Konstruktivizam

U području proučavanja međunarodnih odnosa, konstruktivizam se javlja u osamdesetim godinama prošlog stoljeća te uskoro, uz realizam i liberalizam, postaje jednom od najistaknutijih teorija.² Kombinirajući sociološki pristup i kritičku teoriju, konstruktivisti tvrde da je svijet konstruiran kroz međusobne interakcije i prakse aktera (McDonald, 2008, 59). Nicholas Onuf, prvi predstavnik ovog pristupa, tvrdi da konstruktivizam ne služi samo proučavanju sigurnosti i međunarodnih odnosa, nego da je to i način proučavanja društvenih odnosa bilo koje vrste. Osnovna pretpostavka konstruktivizma je da je čovjek društveno biće i da je društvenost ono jedino što nas čini ljudima. Drugim riječima „društveni odnosi *stvaraju* ili *konstruiraju* ljude – *nas* – u ovakvu vrstu bića kakva jesmo“ (Onuf, 1998, 58).

Iako se kao istraživački pristup utemeljio u osamdesetim godinama prošlog stoljeća, korijene konstruktivističkog promišljanja pronalazimo već u radovima Maxa Webera i Emilea Durkheima. Proučavajući odnos aktera i strukture, Weber tvrdi da su ljudi „kulturna bića obdarena sposobnošću i voljom da se promišljeno postave prema svijetu i daju mu značenje“ (Weber prema Kolodziej, 2011, 211). Durkheim tvrdi da društvene stvari (činjenice) ozbiljuju samo ljudi te da su one proizvod ljudskih djelatnosti. One nisu ništa drugo nego realizacija ideja koje ljudi nose u sebi. Društvene činjenice, dakle, ne nastaju same po sebi, nego bivaju opredmećene djelovanjem ideja i kroz intersubjektivnu interakciju među akterima koji im daju značenje (Durkheim, 1999, 35).

Za potrebe ovog rada, poseban će osvrt biti na konstruktivizmu kao društvenoj teoriji kako bismo lakše razumjeli na koji se način konstruira društvena stvarnost te imali bolji uvid u odnos aktera i strukture. S druge strane ćemo pak vidjeti kako kroz upravo taj odnos konstruktivisti promišljaju i proučavaju pojam sigurnosti kao jedan u nizu društvenih konstrukata.

2.1 Konstruktivizam kao društvena teorija

U društvenoj teoriji, konstruktivizam ističe društvenu konstrukciju zbilje (Berger i Luckmann, 1991). Međuljudski odnosi, prema mišljenju konstruktivista, ovise o idejama i

---

² Bitno je na samom početku rasprave o konstruktivizmu naglasiti kako većina pristalica ovog pristupa smatra da se njihov rad ne može nazvati teorijom. Uporište za takav stav prema vlastitom radu temelje na sumnji „u *svako* polaganje prava na 'znanje'. Mnogi drže da su tvrdnje konstruktivista o nekom posebnom ili teorijskom znanju jednostavno 'govorni akti'. Oni govorniku pridaju povlašten položaj ili status... mnogi konstruktivisti svode teoriju na govorne akte u želji za moći“ (Kolodziej, 2011, 207). Međutim, kako bismo izbjegli nedoumice i olakšali razumijevanje sadržaja konstruktivističke misli, u ovom radu ćemo konstruktivizam označiti pojmom „teorija“ – bilo da je riječ o društvenoj teoriji ili teoriji sigurnosti.

predodžbama o drugima i svijetu oko sebe, a ne nužno o materijalnim uvjetima i raspodjeli moći. Društveni svijet ne postoji sam po sebi – on nije nekakva izvanjska datost koja postoji „tamo negdje“ neovisno o mislima i idejama ljudi koji su uključeni u njega (Jackson, Sørensen, 2013; Risse, 2004). Međutim, to ne znači da konstruktivisti osporavaju postojanje vanjskog, objektivnog svijeta, ali smatraju da taj svijet nije potpuno determiniran fizičkom realnošću, nego da je društveno emergentan, odnosno da nastaje kroz društvene prakse, ideje i značenja što ga ljudi pridaju materijalnim entitetima. Štoviše, identiteti, interesi i ponašanje aktera djelomično su društveno konstruirani kroz kolektivno značenje, interpretacije i pretpostavke o vanjskom svijetu (Adler, 1997, 324).

Ljudi i društvo dio su neprestanog međusobno konstituirajućeg odnosa. Prema tome, ljudi čine društvo, ali i društvo čini ljude. Nicholas Onuf na ovom mjestu uvodi treći element koji označava poveznicu između prva dva – društvena pravila. Društvena pravila govore ljudima *što bi trebali* činiti. Pitanje „što“ omogućuje im identifikaciju situacije u kojoj se nalaze, a „trebati“ im daje uputu kako se ponašati u toj situaciji. Način na koji ljudi reagiraju na društvena pravila – bilo da ih slijede ili krše, bilo da ih stvaraju, mijenjaju ili eliminiraju – nazivamo društvenim praksama (Onuf, 1998, 59). Društvena pravila, između ostaloga, ukazuju nam koji su članovi društva njegovi aktivni sudionici. Te sudionike konstruktivisti nazivaju akterima ili agensima. Čak i bez poznavanja značenja određenih pravila, mogu se približno razumjeti promatranjem praksi društvenih aktera (Onuf, 1998, 95). U prvom promišljanju o pojmu društvenih aktera, mogu se smatrati pojedincima koji djeluju u ime drugih ljudi. Međutim, društveni akter je bilo koja osoba koja aktivno sudjeluje u društvenim procesima unutar područja vlastitih interesa ili interesa grupe koju predstavlja. Nadalje, društveni akteri nisu nužno pojedine osobe, pod taj pojam mogu spadati i grupacije ljudi ili institucije. Ono što je ovdje bitno naglasiti jest to da su i same institucije društveni konstrukti, a njihovo nastajanje se manifestira kroz razvoj ideja i ustaljenost društvenih praksi unutar i između određenih društvenih skupina. No, jednom konstruirane, one se javljaju kao zaseban akter koji djeluje u širem društvenom polju. Tako Onuf daje primjer vlade (državne institucije) kao društvene konstrukcije koja, uz pomoć relevantnih društvenih pravila, djeluje u ime države kao mnogo većeg kolektiviteta (Onuf, 1998, 95).

Jedno od centralnih mjesta unutar konstruktivističke društvene teorije (ali, kako ćemo vidjeti, i unutar njihovog promišljanja sigurnosti) svakako zauzimaju identiteti društvenih aktera. Ted Hopf (1998, 174-175) tvrdi da identiteti osiguravaju minimalnu razinu predvidivosti i reda u društvu. Interakcija među akterima temelji se na dovoljno stabilnim intersubjektivnim identitetima koji im omogućavaju predviđanje i razumijevanje ponašanja

drugih. Svijet bez identiteta kaotičan je i prožet nepopravljivom nesigurnošću, „svijet mnogo opasniji od anarhije“ (Hopf, 1998, 175). Pitanje koje se povlači za navedenim tvrdnjama glasi: „Što je to identitet i kako se on formira?“. Identitet označava osnovno obilježje intencionalnih aktera³ koje generira njihove motivacijske dispozicije i njihovo ponašanje. „To znači da je identitet u suštini subjektivno svojstvo aktera, ukorijenjeno u njegovom samorazumijevanju. Međutim, značenje tog razumijevanja često će ovisiti o tome imaju li drugi akteri (oni s kojima on ulazi u interakciju) jednake predodžbe o prvom, i na taj će način identitet (tog aktera) također imati i intersubjektivnu ili sistemsku kvalitetu“ (Wendt, 1999, 224). Primjerice, neka osoba može misliti za sebe da je profesor na fakultetu (usvojiti određeni identitet), ali ako to uvjerenje ne dijele njegovi studenti, onda njegov identitet neće imati nikakvu ulogu u njihovoj interakciji. Stoga možemo reći kako dvije vrste ideja mogu utjecati na identitet aktera – one koje akter ima sam o sebi i one koje drugi akteri imaju o njemu (Wendt, 1999, 224).

Konstrukcija identiteta aktera odvija se, dakle, pod utjecajem dviju struktura – unutarnjih i vanjskih. Unutarnja struktura odnosi se na svijest o sebi (engl. *self*), dok vanjsku označava postojanje *značajnih drugih* (engl. *significant others*) na način da akter usmjerava vlastito djelovanje s obzirom na druge, odnosno, koje predodžbe ima o *njima* i koje predodžbe drugi imaju o njemu (što je djelomično izvan kontrole samog aktera). Vanjska struktura u konačnom smislu znači intersubjektivni svijet ispunjen međusobno prihvaćenim značenjima, normama, vrijednostima i društvenim praksama (Wendt, 1999, 224-231; Hopf, 1998, 173-175). S obzirom na to koja od tih struktura vrši veći pritisak (i na koji način), Wendt (1999, 224) navodi četiri vrste identiteta: osobni ili korporativni, tipološki, funkcijski i kolektivni identitet.

Svako djelovanje aktera, bez obzira na to radi li se o instituciji ili o pojedinom ljudskom biću, usmjereno je na ostvarenje njihovih interesa. Dok identiteti označavaju *što* akteri *jesu*, interesi se referiraju na ono *što* akteri *žele*, odnosno, označavaju motivacije aktera koje pomažu objasniti njihovo ponašanje. Identiteti i interesi aktera su u dualnom odnosu u kojemu potonji ne mogu postojati bez prethodnih, jer akter ne može znati *što želi* ako ne zna *što jest*, a, obratno, identitet bez postojanja interesa lišen je svake potrebe za djelovanjem. Interese aktera dijelimo na dvije kategorije: subjektivne i objektivne. Objektivni interesi predstavljaju takvu vrstu potrebe koja mora biti zadovoljena ukoliko je krajnja namjera reprodukcija identiteta (npr. neki entitet ne može biti nazvan državom ako nema monopol nad nasiljem). S druge strane, subjektivni interesi se odnose na uvjerenja koja akteri imaju o tome

---

³ Engl. *Intentional actors*.

na koji način mogu zadovoljiti potrebe za očuvanje i razvijanje vlastitog ili stjecanje novog identiteta, i time oni predstavljaju neposrednu motivaciju za djelovanje (Wendt, 1999, 231-232).

I identiteti i interesi aktera, prema tvrdnjama konstruktivista, rezultat su djelovanja zajedničkih ideja među članovima društva. Oni nisu nametnuti izvana od strane neke nevidljive sile, pa samim time nisu ni bezvremeni ni nepromjenjivi. Štoviše, identiteti i interesi aktera uvijek imaju za posljedicu rađanje novih ideja, konstrukciju novih identiteta i interesa (često i rekonstruiranje ili pak nestajanje već postojećih, pogotovo kada je riječ o interesima), prihvaćanje ili odbacivanje društvenih normi i društvenih praksi. „Ljudski akteri konstruiraju svoje identitete koji im omogućuju djelovati i koji ih istodobno sputavaju. Njih pak određuju pravila, norme i institucije koje potvrđuju akteri. Ti se modaliteti odnosa aktera i strukture neprestano mijenjaju u beskrajnom procesu potvrđivanja, odbacivanja i društvene mutacije kojim se akteri redefiniiraju i revidiraju strukture koje im omogućuju djelovati ovdje i sada, a koje istodobno ograničavaju njihovu slobodu“ (Kolodziej, 2011, 213).

Budući da materijalni, subjektivni i intersubjektivni svjetovi uzajamno djeluju u konstrukciji društvene zbilje, umjesto isključivog fokusiranja na način na koji društvene strukture stvaraju identitete i interese aktera, kao i veze između njih, konstruktivizam pokušava objasniti kako individualni akteri društveno konstruiraju navedene strukture u prvom redu (Adler, 1997, 330). Kada govori o društvenim strukturama, Alexander Wendt (1995, 73) navodi kako su one sastavljene od triju elemenata: kolektivnog (društvenog) znanja (*shared knowledge*), materijalnih resursa i društvenih praksi. U prvom redu, zajedničko razumijevanje, znanje i očekivanja među akterima djelomično definiraju društvene strukture. Ovaj proces ovisi o situaciji i prirodi odnosa među akterima, odnosno surađuju li akteri međusobno ili su u konfliktu. Na primjer, *sigurnosna dilema* predstavlja takav oblik društvene strukture u kojoj akteri doživljavaju jedan drugoga kao prijetnju te svoje djelovanje temelje na takvoj percepciji *drugoga*. Suprotno tomu, *sigurnosna zajednica* znači strukturu utemeljenu na konsenzusu i kooperaciji među akterima. U biti navedenoga nalaze se ideje koje jedan akter ima sam o sebi i njegove ideje o *drugom*. Ta intersubjektivna kvaliteta ideja čini ih društvenima te ih pretvara u kolektivno znanje (Wendt, 1995, 73). Nadalje, materijalni resursi, drugi element društvenih struktura, dobivaju značenje samo kroz sistem kolektivnog znanja u kojeg su ugrađeni (npr. 500 nuklearnih bombi u posjedu Velike Britanije predstavlja manju prijetnju za SAD nego 5 nuklearnih bombi u posjedu Sjeverne Koreje, upravo zbog kolektivnog znanja i predodžbi jednih o drugima – prijateljstvo ili neprijateljstvo). Ipak, tvrdi Wendt, društvene strukture ne postoje ni u glavama aktera ni u materijalnim resursima. One

postoje samo kao proces, a to se postojanje očituje u društvenim praksama. Hladni rat je bio struktura kolektivnog znanja koja je četrdeset godina vladala odnosom između dviju velikih sila, ali kad je jedna od tih dviju sila prestala temeljiti svoje ponašanje na toj osnovi, Hladni rat je završio⁴ (Wendt, 1995, 73-74).

Konstruktivisti smatraju kako ideje imaju strukturalne karakteristike. Kao prvo, ideje – shvaćene kao kolektivno znanje koje je institucionalizirano u društvenim praksama – medij su i pokretač društvene akcije. One akterima ukazuju na kognitivne mogućnosti (ili nemogućnosti) njihovog djelovanja. Istovremeno su društvene prakse utemeljene u znanju kao rezultat interakcija među individuama koje smisleno djeluju na osnovi svojih osobnih ideja, uvjerenja i interpretacija. Stoga je glavni cilj konstruktivizma, uz pomoć analize djelovanja aktera i strukture, pružiti empirijsko i teorijsko objašnjenje nastanka i funkcioniranja društvenih institucija, te kako nastaju društvene promjene (Adler, 1997, 325). Konstruktivizam pridaje važnost moći strukture, ako ne zbog nekog drugog razloga, onda zasigurno zbog tvrdnje da akteri reproduciraju vlastita ograničenja kroz njihove svakodnevne prakse. Konstruktivistička konceptualizacija odnosa između akcije i strukture postavlja temelje za tvrdnju da je društvena promjena (bilo kojeg oblika) moguća, ali teška (Hopf, 1998, 180-181).

2.2 Konstruktivizam i sigurnost

Pitanje koje se prvo nameće u ovom izlaganju je, naravno, pitanje „Što je to sigurnost?“. Postoji nekolicina znanstvenih definicija sigurnosti⁵, i svaka od njih je točna, uzevši u obzir teorijsku perspektivu autora. U najopćenitijem smislu, mogli bismo reći da se sigurnost određuje u procjenama odsutnosti prijetnji stečenim vrijednostima, odnosno, u odsutnosti straha da će takve vrijednosti biti ugrožene (Wolfers prema Bilandžić, 214, 20). Međutim, sigurnost je i sama po sebi vrijednost, ali i interes i cilj, kako pojedinca – tako i društva, države i međunarodne zajednice (Bilandžić, 2014, 20).

Konstruktivističko promišljanje sigurnosti predstavlja veliki iskorak u usporedbi s konkurentskim teorijama sigurnosti (realizam i liberalizam) zato što „sigurnost pojedinaca i država prikazuje kao društvene konstrukte koji s vremenom podliježu bezgraničnim preformulacijama aktera, a ne kao statičan koncept vezan uz odredive i nepromjenjive uvjete“ (Kolodziej, 2011, 206). S obzirom na to, donošenje univerzalne i apstraktne definicije sigurnosti bila bi pogreška. Konstruktivistička analiza ističe važnost društvenih, povijesnih i

---

⁴ Za prikaz konstruktivističkog teoretiziranja završetka Hladnog rata v. Kolodziej (2011).

⁵ V. Collins (2010, 17).

kulturalnih faktora na temelju kojih se akterima i njihovim namjerama pridaju određena značenja. Društvene norme i identiteti aktera igraju glavnu ulogu u definiranju prijetnji i njihova intenziteta (McDonald, 2008, 61).

Države određuju identitete *drugih* aktera (najčešće država, ali i nedržavnih aktera – npr. terorističkih organizacija) kao prijateljske ili neprijateljske, s obzirom na pretpostavljene interese, namjere i ponašanje tih aktera (Hopf, 1998, 193-194). McDonald (2008, 61-63) daje primjer invazije na Irak 2003. godine, kao slučaja u kojem je sigurnost, odnosno prezentirana prijetnja, konstruirana kroz različito razumijevanje identiteta i očekivanje kršenja ustanovljenih normi (u ovom slučaju, korištenje nuklearnog oružja). Sama mogućnost da Saddam Hussein radi na razvoju nuklearnog oružja, predstavljala je veću prijetnju za SAD i Veliku Britaniju nego već postojeći nuklearni arsenali u državama poput Rusije, Kine, Pakistana itd., upravo zbog označavanja Husseinova režima kao opasnog i prijetjećeg kako za regionalnu, tako i za globalnu sigurnost.

Konstruktivisti smatraju da se značajniji napredak može postići ukoliko se napravi pomak od pridavanja specifičnih značenja sigurnosti (npr. „emancipacija“ ili „zaštita državnog teritorija“) prema stavljanju fokusa na političku funkciju koju sigurnost ima u društvenom životu (McDonald, 2008, 64). Definiranje sigurnosti ili prijetnje u danom kontekstu označava mjesto pregovora (između političkih vođa i domaće publike) i osporavanja (između različitih aktera koji predstavljaju neku grupu), u kojem se akteri natječu u definiranju identiteta i vrijednosti grupe na način da pruže temelj za političko djelovanje (McDonald, 2008, 64-67).

2.2.1 Sekuritizacija

Na tragu tvrdnje da sigurnost igra političku funkciju u društvenom životu, u ovom kratkom ulomku bit će iznesena stajališta predstavnika tzv. *Kopenhaške škole* čiji je fokus primarno usmjeren na pitanja kako sigurnost dobiva određeno značenje kroz intersubjektivne procese i kakve političke učinke sigurnosne konstrukcije imaju u društvu (McDonald, 2008, 68).

Svakako je najveći doprinos Kopenhaške škole sigurnosnim studijama napravljen donošenjem pojma *sekuritizacija* (Buzan, Weaver, de Wilde, 1998). Sekuritizacija⁶ označava diskurzivnu konstrukciju prijetnje, odnosno proces u kojem jedan akter proglašava određeni problem, društvena zbivanja ili drugog aktera egzistencijalnom prijetnjom za referentni

---

⁶ Postoji i tzv. *desekuritizacija*, proces obrnut od sekuritizacije koji označava pomicanje pitanja iz područja sigurnosti u standardni proces unutar političkog sistema (Buzan i dr. prema Emmerson, 2010, 136).

objekt⁷ (McDonald, 2008, 69). Ovaj konceptualni okvir za analiziranje sigurnosnih prijetnji i načina na koji su one postvorene mnogo se puta koristio za propitivanje slučajeva poput (i)migracije, općeg zdravlja stanovništva, političkih nesuglasica, pravâ manjina, a posebno u kontekstu „rata protiv terora“ predvođenog od strane Sjedinjenih Američkih Država (McDonald, 2008a, 563).

Sva društvena pitanja, prema zastupnicima ove škole, mogu biti *nepolitizirana*, *politizirana* ili *sekuritizirana*. Prva pitanja su ona koja nisu predmet državnog djelovanja i nisu uključena u javnu raspravu. Druga predstavljaju one slučajeve koja se rješavaju standardnim političkim procedurama, dok treća pitanja zahtijevaju aktivnosti koje nadilaze uobičajene političke prakse (Emmers, 2010, 135). Postupkom sekuritizacije, sva pitanja mogu biti označena kao sigurnosni problem i pomaknuta iz političke u sigurnosnu domenu. Taj postupak se odvija kroz dvije faze: prva faza uključuje prikazivanje određenog problema ili aktera (bilo da je riječ pojedincu, društvenoj grupi ili državi) kao egzistencijalne prijetnje referentnom objektu. Za sam početak ovog procesa ključna je artikulacija prijetnje u obliku *govornog čina*⁸ – pojmovnog predstavljanja određenog pitanja kao egzistencijalne ugroze – od strane određenog aktera, koji je u najčešćem slučaju država (odnosno vladajuće strukture), ali to može biti i nedržavni akter poput sindikata ili narodnog pokreta. Druga faza je ona koja određuje je li sekuritizacija uspješna, ovisno o tome je li relevantna publika (javno mnijenje, političari) uvjerena da je ugrožen opstanak referentnog objekta (Emmers, 2010, 135-137).

Kopenhaška škola smatra kako neko pitanje ne može biti sekuritizirano bez provedbe govornog čina, bez obzira na to predstavlja li to pitanje realnu prijetnju u materijalnom smislu. Govorni čin, dakle, zahtijeva sigurnosnu terminologiju u predstavljanju prijetnje kako bi se relevantna publika uvjerila u neposrednu opasnost koja iz nje proizlazi. Nadalje, ukoliko publika prihvati govorni čin provoditelja sekuritizacije i problem prijeđe u sigurnosnu domenu, njima se dozvoljava mobiliziranje državne moći, korištenje sigurnosnih mjera u rješavanju problema (Emmers, 2010, 137), pa napose i proglašenje izvanrednog stanja u kojem, kako tvrdi Agamben (2008), politička moć vladajuće elite biva proširena te joj je omogućeno djelovanje izvan uvriježenih društvenih normi i zakona.

---

⁷ Kao referentni objekt se najčešće uzima država, odnosno suverenitet države, njen teritorijalni integritet i samo društvo (kolektivni identitet).

⁸ Teoriju govornih činova postavio je britanski filozof John Langshaw Austin u svojem nizu predavanja na Harvardu, koja su posthumno objavljena kao knjiga pod naslovom *How to Do Things With Words* (Austin, 1962).

3. Terorizam

Terorizam spada u skupinu pojmova koje je izrazito teško definirati i analitički ograničiti. Unutar akademske zajednice postoji 260 definicija terorizma, dok se različite vladine i međunarodne organizacije koriste s 90-ak definicija (Bilandžić, 2014, 74). Problem definiranja terorizma proizlazi iz njegove situacijske i pejorativne prirode, ali i preklapanja s drugim formama političkog nasilja (ratovanje, gerila, pobune i sl.). S obzirom na takvu kompleksnost sadržaja terorizma, političke artikulacije pojma često imaju za svrhu pobuditi javne sentimente, demonizirati neprijatelje i osloboditi vlastite terorističke čine od takvih osuda te, u konačnici, akumulirati moć i legitimitet (Goodwin prema Walsh, 2016, 5), o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

Budući da terorizam nije objektivno i koherentno definiran, prikazivanje određenog fenomena kao terorističkog može biti stvar subjektivnog označavanja. Stoga za terorizam možemo reći da se tu radi o društvenoj konstrukciji i povijesno kontingentnoj kategoriji ljudskog ponašanja na koju utječu konkretne okolnosti, društveno-politički kontekst i namjere aktera (Schmidt prema Bilandžić, 2014, 74-75). Bez obzira na navedeno, svakako možemo istaknuti neke temeljne odrednice pojma koje pomažu u njegovom definiranju.

Na prvom mjestu treba istaknuti kako terorizam sam po sebi nije cilj, nego *sredstvo* za ostvarenje *političkih ciljeva*. Bilandžić (2014, 74) tvrdi da je terorizam „kombinacija političkih ciljeva i društvenih raslojavanja i podjela u pogledu nacionalnog i etničkog pitanja, gospodarskih, kulturoloških pitanja, vjerskih, etno-vjerskih, simboličkih pitanja, pitanja identiteta“. Terorizam je „fundamentalno i inherentno politički“ – kaže Hoffman (2006, 2-3) – i tu se radi o težnji za moći, njenom stjecanju i korištenju u svrhu postizanja političke promjene.

Kako bi ostvarili svoje političke ciljeve, teroristi i terorističke organizacije koriste nasilje ili pak prijetnju nasiljem. Glavna meta terorizma nisu neposredne žrtve napada, nego šira publika koja može vršiti utjecaj na donositelje odluka i ponašanje vlade te na taj način stimulirati političku promjenu. Stoga je jedan od ciljeva, ali i sredstvo u postizanju glavnog cilja terorizma, proizvodnja straha i anksioznosti unutar društva (Walsh, 2016, 5; Hoffman, 2006, 40-41), kojom počinitelji napada komuniciraju ranjivost vlastitih meta, potvrđuju svoje postojanje istovremeno ističući vlastite kapacitete za ponovno izvršenje takvih djela (Tilly prema Walsh, 2016, 5).

Na ovom je mjestu važno istaknuti distinkciju između pojmova terora i terorizma. Terorizam neminovno uključuje teror, međutim, teror sam po sebi ne znači nužno i terorizam.

Teror označava ekstra-normalnu formu nasilja (koja ne mora nužno imati cilj dalji od vršenja nasilja), dok je terorizam obilježen korištenjem (ili prijetnjom) takve vrste nasilja, ali, kako je već spomenuto, u svrhu ostvarenja političkih ciljeva. Ostvarenje političkih ciljeva je, dakle, nevidljivi, ali primarni cilj terorizma i to predstavlja točku diferenciranja terorizma od svih drugih formi nasilja (ratovanje, gerila, pobune i sl.) (Bilandžić, 2014, 84-126).

3.1 Povijest modernog terorizma

Riječ „terorizam“ prvi puta je popularizirana u vrijeme Francuske revolucije. Međutim, za razliku od suvremenog korištenja pojma, terorizam je tada imao pozitivne konotacije. Bez obzira na razlike između tadašnjeg i suvremenog definiranja, možemo pronaći dva zajednička obilježja terorizma iz doba Francuske revolucije i njegova današnjeg oblika. Prvo, tzv. Režim terora (franc. *Le Règne de la terreur*) nije bio nediskriminantan ni nasumičan, nego organiziran i sistematičan. Drugo, cilj i opravdavanje takvog režima (kao što je slučaj kod većine suvremenih terorističkih organizacija) bilo je stvaranje novog poretka i boljeg društva na mjestu fundamentalno korumpiranog i nedemokratskog političkog sistema (Hoffman, 2006, 3-4).

Krajem 19. stoljeća javljaju se prvi oblici terorističkog djelovanja koji su postali standardnim procedurama suvremenih terorističkih organizacija. Irske terorističke grupe iz tog vremena (*Clan na Gael, Irish Republican Brotherhood*) su uspostavljale baze prostorno daleko od neprijatelja i prostora u kojem su djelovale kako bi time osigurali tajnost, zaštićenost i lakše provođenje svoje kampanje. Te su im baze također olakšavale planiranje i logističku potporu, ali i lakše pribavljanje financijskih sredstava. Još jedno od obilježja tadašnjih grupa, koje je postalo standardnim dijelom djelovanja terorističkih organizacija 20. stoljeća, bilo je korištenje tempiranih bombi (engl. *time-delay bombs*), kao i ciljanje javnog prijevoza, posebno podzemnih željeznica bez obzira na stradavanja nevinih ljudi. Potonje možemo vidjeti i kao jedno od temeljnih obilježja djelovanja suvremenih terorističkih organizacija (Hoffman, 2006, 10-11).

Tridesetih godina prošlog stoljeća značenje terorizma se promijenilo. Umjesto referiranja na revolucionarne pokrete i nasilje usmjereno protiv vladajućih, pojam je označavao prakse masovne represije koje su provodile totalitarne države i njihovi diktatorski vođe protiv svojih građana. Terorizam je, dakle, značio zlouporabu moći od strane vladajućih, s primarnim fokusom na režime fašističke Italije, nacističke Njemačke i staljinističke Rusije

(Hoffman, 2026, 14)⁹. Međutim, krajem Drugog svjetskog rata dolazi do novog zaokreta u razumijevanju terorizma, kada pojam ponovno stječe revolucionarne konotacije s kojima je i danas najviše asociran. U to vrijeme, terorizam se vezao za nasilno djelovanje antikolonijalnih i nacionalističkih grupa koje su se pojavile u Africi, Aziji i na Bliskom istoku tijekom kasnih 1940-ih i 1950-ih godina. Tada je također nastao pojam „boraca za slobodu“ koji je predstavljao politički korektan izraz za političku legitimnost borbe za nacionalno oslobođenje i samoodređenje. Tijekom kasnih 1960-ih i 1970-ih godina, terorizam je i dalje imao revolucionarne konotacije, ali se sada njegovo korištenje proširilo i na nacionalističke i etničke separatističke grupe izvan kolonijalnog i neokolonijalnog okvira, uključujući radikalne, ideološki motivirane organizacije (npr. Frakcija Crvene Armije u Njemačkoj, Crvene Brigade u Italiji) (Hoffman, 2016, 16).

Suvremeni terorizam, onaj nastao krajem 1970-ih godina, možda najviše obilježava religija. No valja biti oprezan pri imenovanju ovog novog „vala terorizma“ (Rapoport, 2004) kao „religijskog“, što se posljednjih godina može zapaziti u retorici zapadnih političkih lidera, ali i unutar stručnih i akademskih krugova. Korištenje atributa „religijski“, ili „vjerski“, kako bi se opisala forma suvremenog terorizma posljedica je pojave i uspona *islamizma* kao političke strategije koja poistovjećuje vjeru i politiku. Radi se, dakle, o terorizmu s vjerskim obilježjima, a ne o korištenju terora radi ostvarenja vjerskih ciljeva. Bitno je još jednom naglasiti kako je glavno obilježje terorizma težnja za ostvarenjem političkih ciljeva. Stoga je glavna uloga religije, u ovom slučaju, mobilizacija novih regruta, povezivanje terorističkih organizacija te u konačnici opravdavanje nasilja kroz fundamentalističko razumijevanje religije (Bilandžić, 2014, 130-132).

---

⁹ Hoffman (2006, 15-16) navodi kako se slični oblici državnog nasilja i terora mogu pronaći i danas. No važno je istaknuti da se takvi oblici političkog nasilja prema domaćem stanovništvu od strane vladajućih označavaju generalnim pojmom „teror“ jer „terorizam“ označava nasilje od strane nedržavnih aktera.

4. Politika straha

Politika straha, kao što i sam pojam govori, označava svjesno manipuliranje političara strahovima ljudi u korist ostvarenja vlastitih ciljeva. Strah je svakako moćno sredstvo koje omogućuje političarima da njihova poruka dopre do svih članova društva. Britanski sociolog Frank Furedi u svojoj knjizi *Politika straha: s onu stranu ljevice i desnice*, tvrdi da „politika straha nije samo manipulacija javnim mnijenjem. Ona postoji kao nezavisna snaga. Unatoč tomu, političke elite, javne osobe, dijelovi medija i oni koji provode kampanje izravno su odgovorni za korištenje straha da bi postigli svoje ciljeve i nakane“ (Furedi, 2008, 161).

Korištenje straha u politici postalo je jednom od najznačajnijih odlika javnog života zapadnih društava u vremenu poslije terorističkih napada 11. rujna 2001. godine. Međutim, politika straha nije novonastali pojam, nego ona ima svoju povijesnu genezu. Tijekom razdoblja autoritarnih vladavina u Europi, strah je također bio političko oruđe vladajućih klasa te se smatralo kako je vlast snažnija ukoliko se ljudi boje vladara. U totalitarističkim režimima dvadesetog stoljeća, poput Staljinova Sovjetskog Saveza, fašističke Italije ili nacističke Njemačke, politika straha se manifestirala na način da su se ljudi bojali vladara i državnih represivnih aparata da im se ne bi dogodilo nešto loše ukoliko ne žive i ne ponašaju se po njihovim nahođenjima. Strah nije postojao kao nešto apstraktno, već su ljudi mogli relativno jasno definirati čega bi se trebali bojati i u kojem slučaju (Furedi, 2008, 169-172). U doba Hladnog rata, u javnom diskursu zapadnih društava vladao je strah od komunizma i nuklearnog rata sa SSSR-om.

Ono što se danas događa jest to da je strah postao općenit i apstraktan fenomen koji prožima život zapadnog društva i ljudi rijetko temelje svoje strahove na određenim događajima. Uspon straha u javnom diskursu ne može se pripisati isključivo problemu terorizma. Javnosti se nameće osjećaj bespomoćnosti čovječanstva u suočavanju s moćnim destruktivnim silama i prijetnja o uništenju svijeta kakvog poznajemo (Furedi, 2008, 171). Furedi (2008, 171) tvrdi da je „politika internalizirala kulturu straha“. Stoga se neslaganja među političarima uglavnom svode na ono čega bi se ljudi trebali više bojati. Bilo da je riječ o genetski modificiranoj hrani, nesagledivom napretku u medicini i tehnologiji ili pak o migracijskim valovima stanovništva, političari (ali i mediji) kao da se natječu u promoviranju najzastrašujućih ishodišnih scenarija. To rezultira osjećajem nelagode u društvu te strah postaje kulturnom perspektivom prema kojoj takvo društvo postaje smisleno. Nažalost, takva negativna društvena klima pretvara ljude u pasivne subjekte što političarima otvara dodatni

prostor za manipulaciju i put za ostvarenje njihovih vlastitih ciljeva (Furedi, 2008, 170-171), bez obzira na njihove moralne vrijednosti i društvenu korisnost.

Političari se ne moraju više truditi kako bi proizveli nove strahove. U situaciji političke pasivnosti društva i osjećaja ranjivosti među njegovim članovima, ostaje samo pitanje koje strahove intenzivirati, a kojima pridavati manje važnosti. Štoviše, veliki broj ljudi strah smatraju pozitivnom vrijednošću koja može ujediniti društvo (Furedi, 2008, 173-176). Kada se identificira zajednički neprijatelj, bez obzira na to je li prijetnja od tog „neprijatelja“ realna ili ne, članovi društva se osjećaju potaknutima na zajedničko djelovanje u rješavanju situacije u kojoj se nalaze. Međutim, društvena solidarnost izgrađena na temelju straha je izrazito krhka te je vrlo lako uvidjeti njen nestanak kada prođe stanje nesigurnosti i kada se ponovno očituju već postojeće razlike i podijele unutar društva.

Furedi smatra kako se termin politike straha danas pogrešno koristi. On tvrdi da političari u suvremenim društvima, za razliku od autoritarnih i diktatorskih režima, nemaju uvijek jasne definicije čega bi se ljudi trebali bojati, stoga se ovdje ne radi o podržavanju straha, nego o podržavanju osjećaja ranjivosti među ljudima. „Bez obzira što joj nedostaje postavljen cilj, kumulativni učinak politike straha je povećanje svijesti društva o vlastitoj ranjivosti“ (Furedi, 2008, 182).

4.1 Politika straha i terorizam

„Govorenje o terorizmu pretvorilo se u kulturalno afektiranje kojim se pokazuje nesigurnost i tjeskoba“ (Furedi, 2009, 9). Ova izjava potvrđuje kako se opasnost od terorizma i njegovih potencijalnih katastrofalnih učinaka predstavlja kao najveća egzistencijalna prijetnja suvremenom zapadnom društvu. Terorizam je, dakle, postao kulturalni simbol straha. Kada se neki problem želi prikazati kao izrazito ugrožavajući ili čak poguban za veliki broj ljudi, tada se terorizam uzima kao referentni okvir za evaluaciju prijetnje (npr. epidemija neke bolesti kao nešto što je opasnije od terorizma). Na taj se način terorizam udaljava od bilo kakvog specifičnog iskustva i koristi se za dramatizaciju potencijalnih destruktivnih pojava u društvu (Furedi, 2009, 9-10).

U doba Hladnog rata, pa čak još ponekad i danas, političari su predstavljali terorizam kao suvremenu manifestaciju totalitarnih ideologija koje su rezultirale nagorim zločinima staljinističke Rusije ili Hitlerove Njemačke. Neprijatelj (odnosno, teroristi i terorističke organizacije) je fanatik vođen ubilačkom ideologijom i ima totalitarne namjere (Furedi, 2009, 41-42). Međutim, kao što je prikazano u prethodnom poglavlju, terorizam nije tvorevina

druge polovice dvadesetog stoljeća, nego stara prijetnja relativno adaptirana suvremenim organizacijskim i znanstveno-tehnološkim dostignućima.

Problem terorizma postaje veći kada se pojmu pridaje epitet „opasnosti onkraj shvaćanja“ (Furedi, 2009, 37). Političari i mediji u zapadnom svijetu ustraju na širenju straha od terorizma i predstavljanju prijetnje od terorističkog napada kao nečeg neizbježnog. Kada se za terorizam tvrdi da je neshvatljiva vrsta napada na čovječanstvo, želi se s jedne strane istaknuti nemoralnost takvog čina. Bez obzira na točnost ove tvrdnje, jer nema ničega moralnog u želji za ubijanjem, ovakva politička retorika nam govori da živimo u stanju konstantne nesigurnosti i da sami ne možemo učiniti ništa kako bismo situaciju učinili boljom (Furedi, 2009, 37). Ukoliko ljudi prihvate ovakav način promišljanja prijetnje koju terorizam predstavlja, u društvu se produbljuje osjećaj vlastite ranjivosti te se njegovi članovi u ovom slučaju pasiviziraju i na društvenoj i na političkoj razini djelovanja. Jer, kako je moguće riješiti problem koji se ne može ni razumjeti?

Nadalje, u vremenu poslije terorističkih napada 11. rujna, možemo vidjeti tendenciju vladajućih struktura zapadnih društava da terorizam smatraju problemom koji je radikalno drugačiji od bilo čega s čime je svijet bio suočen u prošlosti. Tako se neprestano ističe da je svijet nakon 11. rujna dobio novo lice te da živimo u *novoj eri terorizma*, i kako je 21. stoljeće *doba terora*. Neupitno je to da su teroristi često sposobni za izvođenje neočekivanih i iznenađujućih akcija s pogubnim posljedicama, no danas se često navodi kako oni imaju pristup takvim naprednim tehnologijama (npr. biološka, kemijska i nuklearna oružja – jednim pojmom označena kao oružja za masovno uništenje) koje ih osposobljavaju za izvršenje napada s velikim brojem žrtava. Tvrdnja da živimo u doba terora počiva na ovom uvjerenju te za posljedicu ima osjećaj neizbježnosti takvih događaja među članovima društva, istovremeno ih potičući da budu prestrašeni (Furedi, 2009, 47-55).

Metodološki aspekti istraživanja

Cilj ovog rada jest prikazati na koji način zapadnjačke vladajuće strukture kroz sigurnosni diskurs konstruiraju terorizam kao najzastrašujući sigurnosni izazov suvremenog društva. Ovakav diskurs nazivamo politikom straha (Furedi, 2008; Furedi, 2009). Kao istraživačka metoda korištena je kritička analiza diskursa protuterorističkih strategija Sjedinjenih Američkih Država i Europske unije. Također je korištena i komparativna analiza kako bi se prikazale sličnosti i razlike u provođenju politike straha s obiju strana Atlantika. S obzirom na oskudnost znanstvenog problematiziranja terorizma iz ove perspektive i na oskudnost analizâ načinâ na koje se taj problem prikazuje (pa samim time i utjecaja koji takav prikaz može imati na kolektivnu svijest društva), analizom temeljnih strateških dokumenata za suočavanje s terorizmom temeljno je nastojanje ovoga rada dati vlastiti doprinos postojećim istraživanjima, ali istovremeno doprinijeti razumijevanju načinâ na koji društveni akteri konstruiraju društveni svijet i daju mu značenje.

Kritička analiza diskursa (u daljnjem tekstu KDA) je metoda koja pripada skupini različitih pristupa u proučavanju teksta (izgovorenog ili pisanog), zajedničkim imenom nazvanih diskurzivna analiza ili analiza rasprave. Glavno obilježje analize rasprave jest da jezik ne vidi jednostavno kao sredstvo u službi održavanja ili opisivanja riječi, već je njegova glavna značajka konstrukcija društvene zbilje (Afrić, 2011, 20). Diskurs – jezik u upotrebi – unutar KDA ima formu „društvene prakse“. To znači da diskurs implicira dijalektički odnos između samog diskurzivnog čina i konteksta, institucija te društvenih struktura, a taj je odnos obilježen međusobnim oblikovanjem – diskurs konstruira društveno znanje, situacije, identitete ljudi i društvenih skupina (i odnose među njima), ali je istovremeno njima i uvjetovan (Fairclough, Wodak prema Wodak, Meyer, 2009, 5-6).

U ovom radu, najvažniji element (sigurnosnog) diskursa kao društvene prakse jest njegova uloga u konstrukciji značenja, odnosno, značenja koje se pridaje terorizmu kao jednom od najvećih sigurnosnih izazova suvremenom zapadnom društvu. Fairclough (2003, 10-11) tvrdi da se proces konstrukcije značenja odvija kroz tri analitički odijeljena elementa: (1) proizvodnju teksta (fokus je na proizvođačima i kontekstu u kojem je tekst proizveden), (2) sâm tekst i (3) prijem teksta (fokus je na interpretaciji i interpretatorima, odnosno čitateljima). S obzirom na cilj rada, analiza je usmjerena na prva dva elementa navedenog procesa. U analizi su korišteni određeni koncepti koje Fairclough (2003, 191-194) nudi u svom predlošku za tekstualnu analizu: opis žanra; egzistencijalne, propozicijske i vrijednosne

pretpostavke; prikaz društvenih događaja; prikaz društvenih aktera; isticanje razlika, konflikta, polemikâ itd.

Opseg ovog rada obuhvaća ukupno sedamnaest dokumenata u razdoblju od dvadeset devet godina, točnije – od 1987. godine, kada je objavljena prva nacionalna sigurnosna strategija SAD-a pod administracijom tadašnjeg predsjednika Ronalda Reagana, do 2016. godine kada je objavljena posljednja dosadašnja sigurnosna strategija Europske unije. Među navedenim dokumentima, njih trinaest pripada skupini (nacionalnih) sigurnosnih strategija (deset dokumenata su strategije nacionalne sigurnosti SAD-a¹⁰, a tri su sigurnosne strategije Europske unije). Ovi dokumenti korišteni su kako bi dali povijesni prikaz načina na koji se razvijalo pitanje terorizma kao sigurnosnog problema te kako je naposljetku došlo do toga da (protu)terorizam dobije zasebni strateški dokument. Strategija nacionalne sigurnosti, pojednostavljeno, označava sposobnost primjene nacionalnih resursa i moći (političke, vojne, ekonomske, socijalne itd.) u svrhu ostvarenja nacionalnih interesa. Kao dokument, ona se nalazi na vrhu hijerarhije strateških dokumenata jedne države te predstavlja polaznu točku u definiranju i provođenju sigurnosnih politika (engl. *policy*) (Tatalović, 2011; Bilandžić, 2014). Nacionalna sigurnosna strategija predstavlja općenitu ili veliku strategiju (engl. *Grand Strategy*) jedne države, stoga je u analizi ovih dokumenata pažnja usmjerena isključivo na dijelove u kojima se autori bave problemom terorizma. Ostala četiri dokumenta spadaju u skupinu partikularnih strategija, odnosno riječ je o protuterorističkim strategijama SAD-a i Europske unije. Analiza protuterorističkih strategija predstavlja centralni dio ovoga rada, stoga su ti dokumenti u cijelosti i analizirani.

Kako bismo dobili uvid u sigurnosni kontekst u kojem su izrađivane navedene strategije te objasnili odnos između normativnog i empirijskog po pitanju problema koji predstavlja terorizam, korištena je *open-source* baza podataka *Global Terrorism Database*¹¹, koja uključuje informacije o terorističkim činovima diljem svijeta od 1970. do 2015. godine.¹² Pretraživanje baze podataka ograničeno je na uspješne terorističke napade koji su se dogodili na prostoru Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, sukladno vremenima u kojima su pisane prve sigurnosne strategije. Također su postavljena tri kriterija koja moraju biti zadovoljena u rezultatima pretraživanja:

---

¹⁰ Za potrebe ovoga rada korišteno je deset od ukupno petnaest strategija nacionalne sigurnosti SAD-a. Odabrana su po dva dokumenta koja su potpisala petorica američkih predsjednika (Ronald Reagan, George H. W. Bush, Bill Clinton, George W. Bush i Barack Obama) tako da je ujednačen (koliko je to bilo moguće) vremenski period između objavljivanja dviju strategija.

¹¹ Dostupno na <https://www.start.umd.edu/gtd/> (pristupljeno 31.3.2017).

¹² Unutar baze podataka nedostaju informacije o terorističkim napadima diljem svijeta iz 1993. godine.

1. Čin mora biti usmjeren ka postizanju političkih, ekonomskih, religijskih ili društvenih ciljeva¹³;
2. Mora postojati dokaz o namjeri prisile, zastrašivanja ili prenošenja neke druge poruke publici većoj od neposrednih žrtava napada;
3. Čin mora biti izvan konteksta legitimnih aktivnosti ratovanja.

---

¹³ Iako smo terorizam definirali kao nasilje ili prijetnju nasiljem u svrhu ostvarenja isključivo političkih ciljeva, u korištenoj bazi podataka se, osim terorističkih napada usmjerenih na ostvarenje političkih ciljeva, uvrštavaju i teroristički napadi koji za svrhu mogu imati ostvarenje ekonomskih, religijskih ili društvenih ciljeva. Budući da takve slučajeve nije bilo moguće izolirati tijekom pretraživanja, zadržani su izvorni kriteriji koje nudi *Global Terrorism Database*.

5. Politika straha i terorizam: kritička analiza diskursa

5.1 Analiza sigurnosnih strategija SAD-a i EU

Prva strategija nacionalne sigurnosti Sjedinjenih Američkih Država nastala je u posljednjim godinama Hladnog rata. Kako bi bilo i očekivano, glavno mjesto unutar te strategije zauzima tadašnji Sovjetski Savez kao glavna prijetnja SAD-u, ali i cjelokupnom zapadnom društvu. Terorizam u prvim dvjema strategijama¹⁴ zauzima jako malo mjesta te ga se uglavnom prikazivalo kao globalni fenomen direktno povezan sa Sovjetskim Savezom, a predstavljen je kao taktika skupina koje Sovjeti podržavaju i pomoću kojih žele proširiti svoj utjecaj u ključnim geostrateškim područjima toga vremena (Bliski istok i Južna Amerika) („*Dokaz odnosa između Sovjetskog Saveza i rasta terorizma diljem svijeta sada je konačan*“ (1987, 6)). Premda se terorizam u tom vremenu prikazivao kao rastući globalni problem, i dalje je spadao u skupinu sukoba niskog intenziteta (engl. *Low Intesity Conflict*) zajedno s trgovinom narkoticima, s kojom se dovodio u direktnu vezu.

Tijekom 1987. i 1989. godine na području SAD-a dogodilo se ukupno pedeset terorističkih napada.¹⁵ U jednom je napadu ozlijeđena jedna osoba, dok je u drugom napadu smrtno stradala jedna osoba. Među metama napada na prvom mjestu nalaze se poslovni objekti koji broje 22 slučaja, a na drugom mjestu su mete vezane za pobačaj¹⁶ (njih 14). Ostale mete terorističkih napada bile su obrazovne institucije, mediji, vladini objekti, vojska, policija, privatne osobe ili objekti, religijske личности ili objekti te komunalne usluge. Najčešće korištena oružja u terorističkim napadima spadaju u skupinu eksplozivnih naprava (24) i zapaljivih oružja (20). Korištenje kemijskog oružja zabilježeno je u jednom slučaju, i to u kombinaciji s eksplozivima.

U dokumentu¹⁷ iz 1990. godine se prvi put spominje pojam „religijski fanatizam“ te ga se navodi u kontekstu ugrožavanja građana SAD-a i partnerskih zemalja na Bliskom istoku („Religijski fanatizam bi mogao nastaviti ugrožavati američke živote, ili nama prijateljske

---

¹⁴ *National Security Strategy of the United States*, 1987; *National Security Strategy of the United States*, 1988.

¹⁵ Teroristički napadi usmjereni protiv Sjedinjenih Američkih Država i zemalja članica Europske unije, odnosno njihovih građana i interesa, ne odvijaju se samo unutar njihovih teritorija, nego i u inozemstvu. Međutim, budući da unutar korištene baze podataka (*GTD*) ne postoje kriteriji prema kojima bi se moglo izolirati te slučajeve (također nisu pronađeni ni drugi pouzdani izvori), nije bilo moguće analizirati kakvu vrstu problema terorizam predstavlja ovim entitetima izvan njihovih teritorijalnih granica. Detaljna analiza potencijalnih slučajeva tog tipa bi prelazila opseg ovog rada. Ipak, bit će korišteno izvješće (*American Deaths in Terrorist Attacks, 1995-2015*) Nacionalnog konzorcija za proučavanje terorizma i odgovore na terorizam (*National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism*), kako bismo dobili uvid u smrtna stradavanja američkih građana u inozemstvu.

¹⁶ Engl. *abortion related targets*.

¹⁷ *National Security Strategy of the United States*, 1990.

zemlje na Bliskom istoku, o energetskim resursima kojega slobodni svijet i dalje ovisi. Pošast terorizma, kao i zemlje koje ga sponzoriraju, isto tako ostaju prijetnja“ (1990, 6)). Terorizam se i na početku devedesetih godina prošlog stoljeća prikazivao kao potencijalna prijetnja sigurnosti SAD-a, ali se i dalje smatrao jednim od problema kao što su proliferacija visokorazvijenog oružja, trgovina narkoticima, pa čak i onečišćenje okoliša.

U strategiji nacionalne sigurnosti¹⁸ iz 1993. godine prvi put nalazimo zasebno poglavlje u tekstu koje se bavi isključivo problemom terorizma. Bez obzira na povećanje prostora koji terorizam zauzima u dokumentu, prijetnja od terorističkog napada na teritoriju SAD-a i dalje je prikazivana samo kao potencijalna, a ne realna te su se protuterorističke mjere više odnosile na očuvanje sigurnosti američkih građana u inozemstvu, posebno na Bliskom istoku.

Tijekom razdoblja između 1989. i 1992. godine na području SAD-a dogodila su se ukupno 103 teroristička napada. Smrtno je stradalo ukupno šest osoba, dok ih je dvanaest bilo ozlijeđeno. Kao i u prethodnim godinama, glavne mete terorističkih napada su bile mete vezane za pobačaj (44 slučaja) te poslovni objekti (19 slučaja). S obzirom na vrste oružja koje su se koristile u terorističkim napadima u ovom razdoblju, najbrojnije je korištenje zapaljivih oružja (56) te eksplozivnih naprava (36).

Strategija nacionalne sigurnosti¹⁹ za 1996. godinu je značajna na nekoliko razina. Na prvom mjestu važno je istaknuti kako se u ovom dokumentu prvi put terorizam dovodi u vezu s nuklearnim materijalom i oružjem za masovno uništenje („Naša strategija i dalje osigurava zaštitu velike količine nuklearnog materijala kako ne bi dospio u ruke terorista“ (1996, 3)). Teroristička prijetnja počinje se prikazivati kroz mogućnost zloupotrebe informacijskih i tehnoloških dostignuća, a terorizam se uspoređuje s fašizmom i komunizmom te dobiva atribut *destruktivne sile*. Još jedan od noviteta u ovom dokumentu, a u kontekstu prikaza terorističke prijetnje, jest korištenje pojma „nasilni ekstremizam“. Već je u prethodnom dijelu rada istaknuto kako je sam pojam terorizma izrazito zahtjevan za definirati i analitički ograničiti, no kada je riječ o nasilnom ekstremizmu, tu problem postaje još složeniji budući da se navedeni pojmovi često isprepliću i smatraju jednakima. Međutim, za razliku od terorizma koji predstavlja *prijetnju* ili *čin* nasilja, nasilni ekstremizam predstavlja „*ideologiju* koja prihvaća upotrebu nasilja u svrhu ostvarivanja ciljeva generalno društvene, rasne, religijske i/ili političke prirode“ (Striegher, 2015, 79), stoga je potonji u mnogočemu općenitiji.

---

¹⁸ *National Security Strategy of the United States*, 1993.

¹⁹ *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, 1996.

Sljedeći dokument²⁰ koji je uvršten u analizu također unosi nove elemente u način prikazivanja terorizma. Osim što se o terorizmu govori u terminima rastuće prijetnje od fizičkog ili *cyber* napada, kako na stanovništvo SAD-a, tako i na ključnu nacionalnu infrastrukturu, ta prijetnja izgleda realnija time što se umjesto same riječi „terorizam“ sve više koristi riječ „teroristi“ ili „naši neprijatelji“. Na djelu je, dakle, pomak od isticanja terorizma, odnosno čina ili pak taktike, kao ugroze nacionalnoj sigurnosti, k ukazivanju na postojanje stvarnog (iako neimenovanog) neprijatelja koji želi uništiti živote i vrijednosti koje američko društvo njeguje, čime se zapravo izaziva još veći strah i osjećaj ranjivosti unutar samog društva („oni koji teroriziraju američke građane“ (2000, 14)). U daljnjem tekstu se navodi kako su visoko sofisticirane tehnologije s destruktivnim učincima lako dostupne teroristima te se ističu njihove aspiracije za upotrebu biološkog, kemijskog i nuklearnog oružja.

Od 1994. do 1999. godine, *Global Terrorism Database* broji ukupno 158 uspješnih terorističkih napada na američkom teritoriju. Za razliku od prikaza terorizma s globalnim dosegom i katastrofalnim posljedicama koji nude dvije prethodno analizirane strategije, činjenice ipak ukazuju na drugačiju realnost. Izuzev napada koji se dogodio u Oklahoma Cityju 1995. godine u kojem je smrtno stradalo 168 te je ranjeno 650 osoba, broj smrtno stradalih u ostalih 157 napada u rasponu od 6 godina bio je 17, dok je u napadima ranjeno 228 osoba. Najbrojnije mete napada su i ovom razdoblju vezane za pobačaj (69), zatim slijede poslovni objekti (40), dok su u blagom porastu bili vladini objekti (19), privatne osobe i objekti (8) te religijske ličnosti i institucije (8). Po tipu oružja koje se koristilo u terorističkim napadima ovog razdoblja na prvom se mjestu ističu zapaljiva oružja koja su se koristila u 104 slučaja, zatim slijede eksplozivne naprave (32) te vatrena oružja (18).

Nakon terorističkih napada 11. rujna 2001. godine – događaja koji se često obilježava kao svojevrsna prekretnica suvremenog doba koje se otada označuje kao *doba terora* ili *nova era terorizma* (Furedi, 2009) – terorizam zauzima glavno mjesto među pitanjima kojima se bavi strategija nacionalne sigurnosti SAD-a. U prvom takvom dokumentu²¹ objavljenom 2002. godine terorizam se prikazuje kao *nova vrsta prijetnje* s kakvom američko društvo do tada nije bilo suočeno („Neprijatelji su u prošlosti trebali velike vojske i velike industrijske sposobnosti da ugroze Ameriku. Sada, sjenovite mreže pojedinaca mogu donijeti veliki kaos i patnju na našim obalama za manju cijenu nego što košta kupnja jednog tenka“ (2002, v)), a sigurnosno okruženje u kojem se SAD nalazi opisuje kao opasno i kompleksno. Nadalje, terorizam se na jednom mjestu u dokumentu izjednačava s ropstvom, piratstvom, čak i s

---

²⁰ A National Security Strategy for a New Century, 1999.

²¹ The National Security Strategy of the United States of America, 2002.

genocidom. Teroristi se izjednačavaju s tiranima, naziva ih se neprijateljima civilizacije, naglašava se nemogućnost otkrivanja potencijalnih napadača te se ističe vjerojatnost dospijevanja oružja za masovno uništenje u njihove ruke („Manju prijetnju nam predstavljaju flote i vojske, nego katastrofalne tehnologije u rukama nekolicine ogorčenih“ (2002, 1)). U dokumentu se također tvrdi da se tisuće treniranih terorista nalazi diljem Sjeverne i Južne Amerike, Europe, Afrike, Bliskog istoka i Azije.

Ovakav prikaz terorističke prijetnje ne ostavlja puno mjesta bilo kakvom osjećaju osim straha i tjeskobe, pogotovo kada se ističe da je to novo životno stanje američkog društva („Kako vrijeme prolazi, pojedinci bi mogli dobiti pristup destruktivnim sredstvima koje su dosada mogle koristiti samo vojske, flote i eskadrole. Ovo je novo životno stanje... Karakteristike koje najviše cijenimo – naša sloboda, naši gradovi, naš sustav kretanja i moderni život – ranjive su na terorizam (2002, 31)).

S druge strane Atlantika, Vijeće Europske unije izrađuje prvu sigurnosnu strategiju²² 2003. godine. U ovom dokumentu terorizam se prikazuje kao rastuća strateška prijetnja cijeloj Europi te se ističe njegova povezanost s nasilnim religijskim ekstremizmom. Terorizam se, kao i u SAD-u, prikazuje kao nova vrsta prijetnje, a oružje za masovno uništenje u rukama terorista kao najstrašniji scenarij za sigurnost Europe („Najzastrašujući scenarij je onaj u kojem terorističke grupe pribave oružje za masovno uništenje. U ovom slučaju, mala grupa bi bila u mogućnosti nanijeti štetu u mjeri koja je prije bila moguća samo državama i vojskama“ (2003, 4)). Značajno je da se prijetnja terorizmom prikazuje neposrednom, navodeći kako je Europa i meta i baza terorističkih organizacija, primarno Al Qai'de, koja ima ćelije u Velikoj Britaniji, Italiji, Njemačkoj, Španjolskoj i Belgiji.

Nacionalna sigurnosna strategija²³ SAD-a iz 2006. godine proširuje dotadašnji vokabular u prikazivanju terorističke prijetnje. Iako je veza između terorizma i oružja za masovno uništenje (u strategijama) perzistentna, ovaj dokument obiluje novim složenicama u prikazivanju terorizma kao što su „teroristička tiranija“, „ubojita ideologija“, „ideologija terora“, „nuklearni teroristi“ i slično. Ovaj dokument ostaje dosljedan ranijim strategijama kada je riječ o pomaku od isticanja terorizma (čina ili taktike) kao ugroze nacionalnoj sigurnosti k ukazivanju na postojanje stvarnog neprijatelja. Međutim, teroriste se na više mjesta opisuje kao ubojice željne ubijanja nevinih ljudi („Teroristi imaju perverzni moralni kod koji veliča namjerno ciljanje nevinih civila“ (2006, 12)), eksploatatore islama, ističe se disperziranost terorističkih mreža, njihova želja za korištenjem kemijskog oružja te njihov cilj

---

²² *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, 2003.

²³ *The National Security Strategy of the United States*, 2006.

uspostavljanja totalitarnog carstva koje zabranjuje političke i religijske slobode. Premda se ustraje na tome da terorizam predstavlja radikalno drugačiju (i uvijek rastuću) prijetnju s kojom je SAD dosada bio suočen („jedinstvena i rastuća priroda globalne terorističke prijetnje“ (2006, 36)), na jednom mjestu u tekstu izjednačava ga se s fašizmom i komunizmom glede sredstava kojima se teroristi koriste: netolerancija, ubojstvo, teror, porobljavanje i represija.

Istovjetan način prikazivanja terorizma pronalazi se i u strategiji nacionalne sigurnosti²⁴ SAD-a iz 2010. godine. Neprijatelji se prikazuju kao mreža mržnje i nasilja s dalekim dosezima te se sve češće umjesto pojma „teroristi“ koristi pojam „nasilni ekstremisti“. Naglašava se da ne postoji veća opasnost od nuklearnog oružja u rukama terorista („Američki narod se ne susreće s većom ili nasrtljivijom prijetnjom od terorističkog napada nuklearnim oružjem“ (2010, 23)), ali se k tomu još upozorava na mogućnost napada biološkim oružjem koje može ugroziti živote stotine tisuća ljudi. Između ostalog se na nekoliko mjesta u dokumentu ponovno ističe vjerojatnost terorističkog *cyber* napada. Zanimljivo je, međutim, da se u tijeku globalnog „rata protiv terora“ ističe kako Amerika nije u ratu protiv taktike (terorizma) ili religije (islama), nego se navodi specifična teroristička organizacija – Al Qa'ida, i njoj pridružene skupine. Također je sam termin „rat protiv terora“ zamijenjen „globalnom kampanjom“, kako bi se ublažile kontroverze vezane za američki intervencionizam na Bliskom istoku.

S druge strane Atlantika, Europska unija je 2010. godine objavila drugu sigurnosnu strategiju²⁵. Vokabular koji se koristi za prikaz terorizma i prijetnje od napada ne razlikuje se od onog u SAD-u. Terorizam se prikazuje u terminima globalnog dosega, zlonamjernih ciljeva, katastrofalnih posljedica i uvijek rastuće prijetnje europskoj sigurnosti.

Posljednja dosadašnja strategija nacionalne sigurnosti SAD-a²⁶, objavljena 2015. godine, ukazuje na ustrajnost prikazivanja terorističke prijetnje kroz mogućnost napada nuklearnim, biološkim i kemijskim oružjem. Također je primjetno učestalije korištenje pojmova „nasilni ekstremisti“ i „religijski ekstremisti“ umjesto „teroristi“, što zapravo sugerira na pogrešno definiranje neprijatelja u smislu usmjeravanja protuterorističkih politika. Kao trajna prijetnja američkoj sigurnosti navode se skupine Al Qa'ida i Islamska Država („Potencijalna proliferacija oružja za masovno uništenje, naročito nuklearnog oružja, predstavlja ozbiljan rizik. Čak i kad smo desetkovali osnovno vodstvo Al-Qai'de, difuznija

---

²⁴ *National Security Strategy*, 2016.

²⁵ *Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model*, 2010.

²⁶ *National Security Strategy*, 2015.

mreža Al Qai'de, Islamska Država i s njima povezane skupine ugrožavaju američke građane, interese, saveznike i partnere“ (2015, 1)).

Europska sigurnosna strategija²⁷ iz 2016. godine ukazuje na to da se Europska unija nalazi u egzistencijalnoj krizi te je izložena stalnim prijetnjama, a terorizam je samo jedna od mnogih (uz organizirani kriminal, hibridne prijetnje, klimatske promjene i energetske nesigurnost).

5.2 Kritička analiza diskursa protuterorističkih strategija SAD-a i EU

U ovom poglavlju bit će iznesena kritička analiza diskursa protuterorističkih strategija Sjedinjenih Američkih Država i Europske unije koristeći se dijelom pitanja koje Fairclough (2003, 191-194) nudi u svom predlošku za tekstualnu analizu. Analitički se okvir ovoga rada sastoji od četiriju kategorija: 1) prikaz terorizma; 2) prikaz terorista/terorističkih organizacija; 3) prikaz terorističke prijetnje te 4) prikaz terorističkih akata, koje su primijenjene na sva četiri dokumenta. Nakon analize svake od protuterorističkih strategija, s osloncem na prethodno navedenu bazu podataka, bit će izneseni podaci o terorističkim napadima na teritoriju Sjedinjenih Američkih Država i Europske unije, sukladno vremenima u kojima su pisane strategije. Osvrćući se na broj ozlijeđenih i smrtno stradalih osoba, kao i na najučestalije mete te vrstu oružja koja je korištena u terorističkim napadima, bit će uspostavljen sigurnosni kontekst u kojem su pisani dokumenti. Taj će kontekst omogućiti bolje razumijevanje vrste sigurnosnog problema koji zapadnom društvu predstavlja terorizam, naspram prikaza tog problema koji nude autori protuterorističkih strategija te će naposljetku, uspoređujući činjenično i ono za koje se tvrdi da je činjenično stanje, biti moguće utvrditi je li na djelu provođenje politike straha od strane političkih zapadnih elita.

Prva protuteroristička strategija SAD-a izrađena je malo više od godinu dana nakon terorističkih napada 11. rujna 2001. godine te pokretanja tzv. „rata protiv terora“ predvođenog od strane SAD-a, Kanade, Francuske i Velike Britanije. Kako je već ranije spomenuto, protuteroristička strategija kao dokument spada u skupinu partikularnih strategija koje imaju za cilj primjenu nacionalnih resursa i moći u svrhu zaštite sigurnosti građana i ostvarenja nacionalnih interesa u pojedinačnom području državnog djelovanja. Kao diskurzivni žanr²⁸, protuterorističku strategiju karakterizira oblik žanra koji je svojstven društvenoj organizaciji koja stvara dokument (riječ je o službenom državnom dokumentu), međutim, istovremeno se

---

²⁷ *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, 2016.

²⁸ Fairclough (2003, 26) definira diskurzivni žanr kao „način diskurzivnog (među)djelovanja“.

radi i o medijacijskom žanru u smislu da poruka sadržana u strategiji želi konstruirati određeni prikaz sigurnosnog okruženja, kao i onih koji predstavljaju ugrozu, u glavama čitatelja, odnosno javnosti.

5.2.1 Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2003)

Prikaz terorizma

U ovom dokumentu prvi se puta iznosi jasna definicija terorizma, odnosno definira ga se kao „osmišljeno, politički motivirano nasilje izvršeno protiv neborbenih meta od strane subnacionalnih skupina ili tajnih agenata“ (2003, 1). Između niza *pretpostavki*²⁹ koje pronalazimo u tekstu, najviše je onih koje pripadaju skupini *propozicijskih* pretpostavki: poput „promjenjiva priroda terorizma“; „borba protiv terorizma je drugačija od bilo kojeg drugog rata u našoj povijesti“ (2003, 1); (terorizam je) „zlo koje je usmjereno na prijetnju i uništavanje naših temeljnih sloboda i našeg načina života“ (2003, 1); „neće biti brzog i lakog načina za svršetak ovog konflikta“ (2003, 1); „uvjerenje da je teror legitimno sredstvo za... efektivnu političku promjenu je fundamentalni problem koji omogućava rast i razvoj terorizma“ (2003, 6); „izazov koji predstavlja terorizam znatno se promijenio u zadnjih deset godina i vjerojatno će nastaviti evoluirati“ (2003, 7) i slično. Među *egzistencijalnim* pretpostavkama bitno je istaknuti navode; „novo globalno okruženje“ i „veza između droge i terora“. Egzistencijalne pretpostavke pružaju sliku svijeta u kojem terorizam igra jednu od glavnih uloga u transformaciji globalnog okruženja obilježenog sve većom nesigurnošću, a tvrdnja da postoji veza između droge (odnosno trgovine drogom) i terorizma upućuje na kontinuitet povezivanja ovih dvaju društvenih problema što je primjetno još od prvih strategija nacionalne sigurnosti SAD-a.

Dokument također obiluje *vrijednosnim* pretpostavkama. Među poželjnim vrijednosnim pretpostavkama pronalazimo „naše temeljne slobode i naš način života“ (2003, 1); „želimo integrirati nacije i ljude u uzajamno korisne demokratske odnose“ (2003, 3), „demokratske vrijednosti“ i „ekonomska sloboda“. Kao nepoželjne vrijednosti ističu se „širenje straha“, „nered“, „nasilje“, „uvjerenje da je terorizam legitimno sredstvo...za postizanje političke promjene“ (2003, 6), „destruktivna vizija političke promjene“ (2003, 29), „svi teroristički akti biti će viđeni u istom svjetlu kao što su ropstvo, piratstvo ili genocid“ (2003, 23-24).

---

²⁹ Fairclough (2003, 55) tvrdi kako postoje tri vrste pretpostavki koje možemo pronaći u tekstu: egzistencijalne pretpostavke – pretpostavke da nešto postoji, propozicijske pretpostavke – pretpostavke o onomu što jest ili može biti slučaj te vrijednosne pretpostavke – pretpostavke o nečemu što je poželjno ili dobro.

Iz navedenih primjera možemo vidjeti kako se terorizam prikazuje kao opasnost radikalno drugačija od bilo čega s čim se američko društvo dosada susrelo. Isticanje da se radi o potpuno novoj, ali i konstantno promjenjivoj vrsti nasilja, ostavlja dojam kako ne postoji efektivan način za rješavanje ovog problema čime se želi izazvati dodatni osjećaj straha i nesigurnosti u javnosti.

Prikaz teroristâ

Način na koji se prikazuju teroristi i terorističke organizacije obilježen je isticanjem *razlika* u vrijednostima koje njeguju „oni“ naspram vrijednosti koje njeguje američko društvo. Naglašavanje tih razlika možemo vidjeti u obliku sukoba ideja o tome kako bi svijet trebao izgledati. Vrijednosti kao što su „otvorenost“, „integritet“, „sloboda“, „modernost“ itd., predstavljaju se kao temeljni izvor ranjivosti američkog društva budući da se teroriste prikazuje kao one koji imaju namjeru upravo te vrijednosti eksploatirati kako bi postigli svoje „smrtonosne“ ciljeve („Al Qai'da služi za primjer kako su terorističke mreže iskoristile prednosti i pogodnosti našeg sve otvorenijeg, integriranijeg i moderniziranog svijeta u svrhu njihove destruktivne agende“ (2003, 7)). Nadalje, prikaz terorista koji se pronalazi u ovom dokumentu upućuje na to da je taj neprijatelj drugačiji od bilo koje vrste neprijatelja s kojim je SAD dotada bio suočen. Osim samih tvrdnji kako su teroristi motivirani ekstremnim, čak i apokaliptičnim ideologijama te kako imaju ambiciju za nanošenje bezgranične štete američkom društvu, ističe se sama nemogućnost percepcije dosega njihovih destruktivnih sposobnosti. Tako se na više mjesta ističe sposobnost njihove adaptacije na bilo koje okruženje u kojem se nađu, njihova fleksibilnost, snaga i sofisticiranost te želja za korištenjem oružja za masovno uništenje („Znamo da su neke terorističke organizacije nastojale razviti sposobnost korištenja oružja za masovno uništenje kako bi napale Sjedinjene Američke Države, naše prijatelje i partnere“ (2003, 10)). Naposljetku možemo reći kako način na koji se prikazuju teroristi u ovom dokumentu upućuje na zaključak da ni sami autori ne znaju tko je zapravo njihov neprijatelj. Premda se na svega nekoliko mjesta spominje teroristička skupina Al Qa'ida te u jednom slučaju Revolucionarne oružane snage Kolumbije (FARC) i Abu Sayyaf, u većini slučajeva se o teroristima govori kao o neimenovanom neprijatelju, čime se podiže nivo apstrakcije i nerazumijevanja tko su zapravo ti ljudi kojima je cilj uništiti američki način života.

Prikaz terorističke prijetnje

Prijetnja od terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države (ali i na njene građane koji žive ili putuju u inozemstvo) sukladna je načinu na koji se prikazuje terorizam i oni koji se njime koriste. Na ovom mjestu ponovno će biti izneseni iskazi o takvoj prijetnji u obliku pretpostavki koje smo prethodno objasnili. Zanimljivo je da se prijetnja od terorističkog napada oružjem za masovno uništenje prikazuje u obliku *egzistencijalnih* pretpostavki. Za razliku od prikazivanja takvog događaja u posljednjem desetljeću prošlog stoljeća (kakav je u strategijama nacionalne sigurnosti SAD-a toga vremena) samo u obliku vjerojatnosti, u ovom dokumentu se navodi kako je ta opasnost sada realna („Prijetnja da teroristi pribave i koriste oružje za masovno uništenje je jasna i prisutna opasnost“ (2003, 10)). Još jedna od važnih egzistencijalnih pretpostavki koje se nalaze u tekstu je prijetnja od terorističkog napada kao sastavnog dijela zbilje svakodnevnog života američkog društva („...svijet u kojem naša djeca mogu živjeti slobodna od straha i gdje prijetnja od terorističkih napada ne definira naše svakodnevne živote“ (2003, 12)).

Nadalje, iskazi u obliku *propozicijskih* pretpostavki, dakle onoga što jest ili što bi moglo biti slučaj, ukazuju na proširenje potencijalnih meta terorističkih napada. Tako se navodi kako bi teroristi mogli koristiti biološko oružje za uništavanje agrikulture i opskrbe hranom, upozorava se na mogućnost otmica američkih građana u inozemstvu te se, između ostalog, stiče kako sam američki način života i njihovo društveno uređenje konstruira (i nastaviti će konstruirati) njihovu ranjivost, pa i samu nemogućnost prevencije terorističkih napada („Zbog toga što smo slobodno, otvoreno i demokratsko društvo, mi jesmo, i ostat ćemo, ranjivi na takve opasnosti“ (2003, 25)). Također valja istaknuti ustrajnost prikazivanja prijetnje od terorističkih napada kao „nove vrste prijetnje“ („Današnja teroristička prijetnja mutira u nešto sasvim drugačije od svojih prethodnika“; „Danas je teroristička prijetnja drugačija od one u prošlosti“ (2003, 8-10)).

Prikaz terorističkih akata

Među pitanjima koje Fairclough (2003, 191-194) nudi u svom predlošku za tekstualnu analizu, jedno se odnosi na *prikazivanje društvenih događaja*. Stoga će u analizama protuterorističkih strategija biti izneseno kakav prikaz terorističkih akata dokumenti nude.

U Nacionalnoj strategiji za borbu protiv terorizma iz 2003. godine, glavno mjesto među takvim događajima zauzimaju teroristički napadi na SAD koji su se dogodili 11. rujna 2001. godine. Ti se napadi prikazuju se kao „čin rata protiv Sjedinjenih Američkih Država i njenih partnera, ali i protiv same ideje civiliziranog društva“ (2003, 1). Međutim, ti događaji

ne označavaju početak terorizma u Americi, tvrde autori, kao ni prethodni pokušaj napada na Svjetski trgovinski centar u New Yorku 1993. godine. Kao prvi primjer terorizma na američkom teritoriju navodi atentat na predsjednika Williama McKinelyja 1901. godine, a prvi veći teroristički napad se dogodio 16. rujna 1920. godine kada su anarhisti detonirali kočiju ispunjenu dinamitom u blizini križanja Wall i Broad ulica, oduzevši živote 40 ljudi i ranjavajući još 300 drugih. Također se spominju bombardiranja američkih ambasada u Tanzaniji i Keniji 1998. godine te bombardiranje USS Cole ratnog broda u Jemenu 2000. godine

Želeći istaknuti mogućnost terorističkog napada oružjem za masovno uništenje, autori se referiraju na teroristički napad plinom sarinom u tokijskoj podzemnoj željeznici 1995. godini, koji je počinila teroristička skupina Aum Shinrikyo.

Počinjeni teroristički akti na teritoriju SAD-a

U razdoblju od 2000. do 2003. godine u SAD-u je počinjeno ukupno 86 uspješnih terorističkih napada³⁰. Izuzev četiri napada počinjena od strane Al Qai'de, koja su se dogodila 11. rujna 2001. godine i u kojima je smrtno stradalo ukupno 2997 osoba (ukupan broj ozlijeđenih je ostao nepoznat), u ostalim slučajevima napada smrtno je stradalo ukupno 10 osoba, dok ih je 26 bilo ozlijeđeno. Među metama napada na prvom se mjestu ističu poslovni objekti koji su bili meta u 47 slučajeva, zatim slijede policijske mete (14), vladini objekti (9) te mete vezane za pobačaj (7). Najčešće korišteno oružje u ovim slučajevima bila su zapaljiva oružja koja su korištena u ukupno 67 napada. Na drugom mjestu slijedi biološko oružje (10), zatim eksplozivne naprave (6) te ručno³¹ oružje (6). Neupitno je kako su događaji 11. rujna najkatastrofalniji slučaj terorističkog napada od strane nedržavnih terorističkih organizacija zabilježen u povijesti, no, srećom je ipak riječ o ekstremnom primjeru sposobnosti terorista u nanošenju štete. Zanimljivo je, međutim, da su najčešći počinitelji napada u ostala 82 slučaja skupne kao što su *Animal Liberation Front*, *Earth Liberation Front* te *Anti-Abortion Activists*, što upućuje na kontinuitet prijetnje (iako ne tako destruktivne kao što sugerira vokabular koji se koristi u dokumentu) američkom društvu koja dolazi iznutra, i kojoj nije cilj uništavanje američkog načina života ili uništenje civiliziranog svijeta – nego borba za ostvarenje partikularnih društveno-političkih ciljeva. U terorističkim napadima koji su se dogodili izvan

---

³⁰ Prema

https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=overtime&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=2000&end_yearonly=2003&criterion1=yes&criterion2=yes&criterion3=yes&dt2=some&sAttack=1,0&success=no&country=217&weapon=1,2,6,7,5,8,9,4,12,3,11,13,10&attack=2,1,3,7,4,5,6,8,9&count=100.

Pristupljeno (21.4.2017).

³¹ Engl. *melee*.

teritorija SAD-a u ovom razdoblju ukupno je smrtno stradalo 80 američkih građana (Jensen, Miller, 2016, 1).

5.2.2 Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma (2006)

Prikaz terorizma

U ovom dokumentu autori ne pružaju definiciju terorizma te je zamjetno da se umjesto naziva „rat protiv terora“ taj sukob na više mjesta označava ratom protiv transnacionalnog/globalnog terorističkog pokreta. U tekstu se uočava nekolicina *egzistencijalnih* pretpostavki: „transnacionalni teroristički pokret“; „nasilni islamistički ekstremizam“; „nasilni ekstremizam“; „ideologija terora“. Pregledom ovih pretpostavki može se ustvrditi kako se proširio sam vokabular koji političke elite SAD-a koriste u opisivanju fenomena terorizma. Također je primjetno kako korištenje takvog vokabulara ne pomaže u razjašnjavanju i preciznijem definiranju problema, nego baš naprotiv, pospješuje njegovom nerazumijevanju. Već je ranije istaknuto kako je pojam *nasilni ekstremizam* umnogome općenitiji od pojma terorizma, stoga izjednačavanje problema navodi na zaključak kako ni donositelji odluka ne znaju protiv čega se zapravo bore.

Propozicijske pretpostavke u tekstu također ne pomažu u objašnjavanju što to terorizam jest, nego su većinom usmjerene na ukazivanje na ono što terorizam nije: „terorizam nije neizbježni nusproizvod siromaštva“ (2006, 9); „terorizam nije jednostavno rezultat neprijateljstva prema politikama SAD-a u Iraku“ (2006, 9); „terorizam nije jednostavno rezultat izraelsko-palestinskog sukoba“ (2006, 9). Osim navedenih pretpostavki, daje se prikaz i čega terorizam može biti rezultat: „političkog otuđenja“ (2006, 9); „nepravdi za koje se mogu kriviti drugi“ (2006, 9) (iako u tekstu nije jasno tko su *drugi*); „supkultura zavjera i dezinformacija“ (2006, 10); te „ideologije koja opravdava ubojstvo“ (2006, 10).

Strategija kao poželjne *vrijednosne* pretpostavke ističe temeljne vrijednosti američkog društva te se one u tekstu navode kao alternativa „ideologiji terora“: „temeljna ljudska prava“; „ljudsko dostojanstvo“; „religijska sloboda“; „sloboda vjeroispovijesti, govora, medija, udruživanja“; „efektivna demokracija“; „vladavina prava“; „mirno rješavanje sukoba“ itd. Vrijednosne pretpostavke u ovom dokumentu, kao i u prethodnom, predstavljaju *ideološke* pretpostavke te se pozitivne postavlja naspram nepoželjnih vrijednosnih pretpostavki: „ideologija koja opravdava ubojstvo“ (2006, 10); „radikalna ideologija mržnje, opresije i ubojstva“ (2006, 1); „radikalna ideologija koja u ime religije opravdava korištenje nasilja protiv nevinih (ljudi)“ (2006, 1).

Na jednom se mjestu terorizam izjednačava s povijesnim totalitarnim ideologijama kao što su fašizam i nacizam („Otkrit ćemo nasilnu ekstremističku ideologiju terorista onakvu kakva ona jest – forma totalitarizma koji slijedi put fašizma i nacizma“ (2006, 11)).

Prikaz terorista

Način na koji se prikazuju teroristi u ovom dokumentu ne razlikuje se u značajnoj mjeri od prikaza koji su izneseni u prethodnoj analizi. I na ovom mjestu takve će tvrdnje biti iznesene u obliku vrijednosnih sudova pomoću kojih se ističu *razlike* između terorista i onih koji se protiv njih bore (a implicitno i onih u čije se ime potonji bore, odnosno, američkog društva). Na mjestu demokracije koja „osigurava slobodu mišljenja i govora“ (2006, 10), ravnopravnost te dostojanstvo svih ljudi, „teroristička tiranija“ želi stvoriti „svijet zamračen mržnjom, strahom i opresijom“ (2006, 5). Teroristi su okarakterizirani kao pojedinci i skupine vođeni totalitarnom, ubilačkom ideologijom utemeljenom na ropstvu, kao oni koji nemaju poštovanja prema ljudskom životu (bez obzira radi li se o njihovim vlastitim životima ili životima njihovih žrtava) („*Teroristi bezobzirno zanemaruju živote nevinih, a u nekim slučajevima i vlastite živote*“ (2006, 14)). Oni su neprijatelji čovječanstva, željni su ubijanja nevinih ljudi, ideju slobode žele uništiti „nasilnom političkom vizijom“ svijeta te u konačnici „iskrivljuju islam“ i „ideju džihada kako bi regrutirali što više članova u svrhu nasilja nad svima onima koje nazivaju otpadnicima i nevjernicima“ (2006, 5) (što se odnosi na sve koji se ne slažu s njima). Ovakav potpuno dehumanizirani prikaz terorista čitatelju doista ulijeva strah, ali i nerazumijevanje tko su ti neprijatelji s kojima je zapadni svijet suočen. Međutim, problem postaje još veći kada se tim neprijateljima pridaje sposobnost izazivanja još većih katastrofa od one počinjene 11. rujna 2001. godine. Uz konstantno naglašavanje terorističkih namjera za stjecanje i korištenje oružja za masovno uništenje čije bi mete zasigurno bile na prostoru SAD-a, autori ističu raznolikost sredstava kojima se teroristi koriste u provođenju njihovog „uvijek-rastućeg nasilja“ (engl. *everincreasing violence*): dekapitacija, bombaški samoubilački napadi, ručno oružje te druga konvencionalna i nekonvencionalna sredstva teroriziranja. Nadalje, imaginativnost terorista u provođenju njihove kampanje izgleda bezgranična, budući da autori upozoravaju da je neprijatelj s kojim se SAD susreće nakon nekoliko godina „rata protiv terora“ evoluirao i modificirao vlastiti *modus operandi* te je bitno drugačiji od izvršitelja napada 11. rujna. „Novi“ neprijatelj je prilagodljiv, iskorištava ranjivosti svojih meta i traži alternativne mete ukoliko su primarne zaštićene visokim sigurnosnim mjerama. Sumirano, teroristi su „najopasnija suvremena manifestacija neprijatelja“ (2006, 5).

Također je važno spomenuti kako se Iran i Sirija navode kao države koje sponzoriraju međunarodni terorizam (odnosno terorističke organizacije Hamas, Hezbollah i Palestinski islamski džihad), s posebnim naglaskom na Iran čije se vlasti dovode u vezu s terorističkim aspiracijama za razvoj i korištenje oružja za masovno uništenje.

Prikaz terorističke prijetnje

Teroristička prijetnja se u ovom dokumentu više ne prikazuje kao „nova vrsta prijetnje“, nego jer riječ (što se može vidjeti i u prikazu terorizma i terorista) o prijetnji koja evoluirala. Ta prijetnja evoluirala i vremenski i prostorno. Vremenski u smislu da se prijetnja od bilo kakvog oblika terorističkog napada prikazuje kao realan u danom trenutku, a ne u terminima vjerojatnosti, te se čak na jednom mjestu daje naputak kako reagirati u slučaju terorističkog napada oružjem za masovno uništenje („Ukoliko se dogodi teroristički napad oružjem za masovno uništenje, brza identifikacija izvora i počinitelja napada omogućit će nam napore za odgovor i može biti ključna u prekidu napada koji bi mogli odmah uslijediti“ (2006, 15)). Također je na više mjesta primjetno, osim samog prikaza prijetnje, informiranje o ranjivosti američkog društva na teroristički napad naglašavajući kako nijedan demokratski sustav nije imun na terorizam te da, iako je sigurniji od početka „rata protiv terora“, SAD još uvijek nije u potpunosti siguran („Iako je Amerika sigurnija, još uvijek nije sigurna“; „Iako smo znatno unaprijedili našu zračnu, zemaljsku, morsku i graničnu sigurnost, naša domovina nije imuna na napad“; „Demokracije nisu imune na terorizam“ (2003, 4-10)). Ovdje je riječ, dakle, o *propozicijskim* pretpostavkama kojima autori kod čitatelja potiču osjećaj nesigurnosti i ranjivosti na terorističke napade.

Prikaz terorističkih akata

Jedini teroristički napad koji se prikazuje u ovom dokumentu odnosi se na „11. rujna“. Ovi teroristički napadi slove kao „čin rata protiv SAD-a (ne spominju se američki partneri, što je bio slučaj u prethodnom dokumentu), miroljubivih ljudi diljem svijeta i protiv samih principa slobode i ljudskog dostojanstva“ (2006, 3). Na ove se događaje autori također referiraju kada žele uputiti upozorenje kako teroristi kao oružje koriste i „tehnologije“ koje nisu oružje same po sebi, kao što su u ovom slučaju bili korišteni zrakoplovi.

Počinjeni teroristički akti na teritoriju SAD-a

U razdoblju između objavljivanja prve i druge protuterorističke strategije SAD-a, dogodilo se ukupno 48 uspješnih terorističkih napada³² na američkom teritoriju. Ni u jednom napadu nije bilo smrtnih slučajeva, dok je u jednom ozlijeđeno 9 osoba. Najbrojnije mete terorističkih napada bile su privatne osobe i objekti (10), poslovni objekti (6) te mete vezane za pobačaj (4). Po tipu oružja korištenog u napadima, slijedi više-manje jednak trend kao i u prethodnim godinama. Na prvom mjestu su zapaljiva oružja (19), zatim slijede eksplozivne naprave (3) te vozila korištena kao oružje³³ (2). Jedan je napad počinjen od strane pojedinca koji nije imao nikakvu direktnu vezu s nekom terorističkom organizacijom, međutim, moguće je kako je bio inspiriran ideologijom islamističkog terorizma budući da je napadač kasnije izjavio kako je imao namjeru ozlijediti ili ubiti ljude s ciljem osvete stradavanja muslimana diljem svijeta³⁴. Od ostalih 47 napada, njih 37 su počinile (ili se u nekim slučajevima, s obzirom na metu i način izvršenja, sumnja da su počinile) organizacije koje su bile najaktivnije i u prethodnim razdobljima: *Animal Liberation Front*, *Earth Liberation Front* i *Anti-Abortion Activists*, što ukazuje na kontinuitet veće terorističke prijetnje od strane environmentalističkih i *pro-life* skupina, nego od islamističkog terorizma na prostoru SAD-a. U terorističkim napadima izvan teritorija SAD-a u razdoblju između 2004. i 2006. godine, smrtno je stradalo 11 američkih građana (Jensen, Miller, 2016, 1).

5.2.3 Nacionalna strategija za protuterorizam (2011)

Prikaz terorizma

Američka nacionalna strategija za protuterorizam, objavljena u lipnju 2011. godine, označava svojevrsni pomak, s obzirom na prethodna dva dokumenta, u prikazivanju borbe protiv terorizma. Na prvom je mjestu primjetno kako sam fenomen terorizma u tekstu zauzima jako malo mjesta u usporedbi s količinom teksta posvećenoj prikazu terorista i terorističke prijetnje, ali i u usporedbi s prethodno analiziranim strategijama. Najbitnija stavka koja je istaknuta već na 2. stranici dokumenta jest tvrdnja autora da SAD „nije u ratu s taktikom terorizma ili religijom islama“ (2011, 2), nego u ratu sa specifičnom terorističkom organizacijom – Al Qai'dom. Osim toga, slogan „rat protiv terora“ ne pojavljuje se niti u

³² Prema

https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=2003&end_yearonly=2006&criterion1=yes&criterion2=yes&criterion3=yes&dtp2=some&success=no&country=217&ob=GTIDID&od=desc&page=1&count=100#results-table (pristupljeno: 24.4.2017).

³³ Bitno je naglasiti kako u skupinu „vozila korištenih kao oružje“ ne spadaju vozila u koja su postavljene eksplozivne naprave, kao npr. autobombe.

³⁴ Prema <https://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtidid=200603030013> (pristupljeno 24.4.2017).

jednom slučaju, nego je zamijenjen (nemilosrdnom) „kampanjom protiv Al Qai'de“ („Sjedinjene Američke Države namjerno koriste riječ „rat“ u opisivanju naše nemilosrdne kampanje protiv Al Qai'de. Međutim, ova je administracija razjasnila kako mi nismo u rat s taktikom terorizma ili religijom islama. Mi smo u ratu sa specifičnom organizacijom – Al Qai'dom“ (2011, 2)).

Prikaz terorista

Ovaj tekst obilježava još jedna značajna promjena u načinu na koji se planira i provodi „protuteroristička kampanja“ SAD-a, a odnosi se na prikazivanje neprijatelja, tj. terorista. Za razliku od prethodnih dviju protuterorističkih strategija (ali i strategija nacionalne sigurnosti koje smo analizirali u prethodnom poglavlju), gdje se izbjegava imenovanje onih protiv kojih je „rat protiv terora“ usmjeren, ovdje se kao glavni neprijatelj navodi Al Qa'ida i njima pridružene skupine (Al Qa'ida u Iraku, Al Qa'ida Arapskog poluotoka i Al Qa'ida u zemljama Magreba). Također se na nekoliko mjesta navode terorističke organizacije Hamas, Hezbolah, Revolucionarne oružane snage Kolumbije (FARC) te Lashkar-e Tayyiba.

Iako su neprijatelji imenovani, vokabular koji se koristi u isticanju *razlika* između vrijednosnih sustava američkog društva i onog koji se pripisuje teroristima ostaje istovjetan prethodnim dokumentima. Umjesto „slobode, poštenja, jednakosti, dostojanstva, nade i mogućnosti“ (2011, 5) koje nudi demokracija, teroristi se zalažu za „nejednakost, nered i destrukciju“ (2011, 5). Oni imaju „mračni svjetonazor“, „iskrivljenu interpretaciju islama“ te „brutalnu taktiku“ ubijanja nevinih ljudi. Također iskorištavaju „lokalne nepravde i gnjev kako bi propagirali povijesni i politički prikaz svijeta“ (2011, 3) osmišljen u svrhu opravdavanja sredstava za postizanje njihovih ciljeva („Naše poštivanje univerzalnih prava stoji u snažnom kontrastu s akcijama Al Qai'de, njezinih podružnica i sljedbenika te drugih terorističkih organizacija. Suprotstavljajući se pozitivnoj agendi SAD-a koja podržava prava slobode govora, okupljanja i demokracije sa smrću i uništenjem koje nude naši teroristički neprijatelji“; „SAD namjerava graditi dok bi Al Qai'da samo uništavala“ (2011, 5-10)).

Zanimljivo je također da u ovom dokumentu na nekoliko mjesta možemo vidjeti svojevrsni apel muslimanskoj zajednici u SAD-u da ne prihvaćaju ideologiju terorista, i to na način da se (osim samog isticanja kako teroristi iskrivljuju religiju islama) naglašava kako su najčešće žrtve svih terorističkih akata nakon 11. rujna 2001. godine upravo nevini muslimani („njihova brutalna taktika i masovno ubijanje muslimana; „Al Qai'dine godine nasilja, koje su rezultirale tisućama i tisućama žrtava – od kojih je najviše muslimana“ (2011, 1-3)).

Prikaz terorističke prijetnje

Teroristička prijetnja se prikazuje u obliku globalnog terorističkog pokreta koji prijeti ne samo sigurnosti američkih građana kod kuće i u inozemstvu, nego i američkim strateškim interesima i njihovim partnerima diljem svijeta. Među *egzistencijalnim* pretpostavkama koje pronalazimo u tekstu, ističe se „trajna prijetnja“ koju predstavlja Al Qa'ida i njoj pridružene skupine, kako na teritoriju SAD-a, tako i u inozemstvu. Takvu prijetnju predstavljaju i druge skupine koje se navode u tekstu, iako im je posvećeno manje prostora te ih se ne želi kategorizirati kao jedinstvenog neprijatelja.

U tekstu se može pronaći i nekolicina *propozicijskih* pretpostavki kao što su: „prijetnja od nuklearnog terorizma“ (koja predstavlja najveći izazov globalnoj sigurnosti); u više navrata se naglašava kako se prijetnja koju predstavljaju terorističke skupine „nastavlja razvijati“; ukoliko teroristi dođu u posjed oružja za masovno uništenje, „vrlo je vjerojatno da će ga koristiti“ (2011, 8); „rastuća je i prijetnja³⁵ od pojedinaca i skupina koje prihvataju Al Qa'idinu agendu, bilo kroz formalni savez, labavu povezanost ili samu inspiriranost“ (2011, 3); „postoje jasne indikacije da oni (Al Qai'da) imaju namjeru izvršiti napad“ (2011, 14); „Europa ostaje meta Al Qai'de te potencijalni prolaz za teroriste koji žele napasti SAD“ (2011, 15); „kako neke prijetnje nestaju, druge nastaju... i nastavljaju se razvijati“ (2011, 19); Al Qa'ida i njoj pridružene skupine „pokušavaju razviti nove metode napada“ (2011, 11).

Rječnik kojim se opisuje teroristička prijetnja SAD-u (bilo kod kuće ili u inozemstvu), jednostavniji je i ublaženiji nego što je bio slučaj u prethodna dva dokumenta. Iako se ističe mogućnost terorističkih napada i naglašava da se prijetnja na neki način „razvija“, u prikazu te prijetnje se skoro uopće ne koriste riječi kao što su „destrukcija“, „katastrofalni napadi“, „nasilje“, „strah“, itd., što je, kako je prikazano, bio slučaj u prethodnim dokumentima.

Prikaz terorističkih akata

U ovom se dokumentu navodi nekoliko slučajeva terorističkih napada: *11. rujna*; napadi počinjeni od strane terorističke skupine Lashkar-e Tayyiba u Mumbaiju³⁶ iz 2008. godine u kojima je smrtno stradalo više od 100 ljudi (među kojima je bilo 6 američkih građana); napadi u Mauritaniji iz 2009. godine, u kojima je stradao jedan američki građanin, a napade je počinila Al Qa'ida u zemljama Magreba; „tragični“ napadi u Fort Hoodu (Teksas);

---

³⁵ Kako za SAD, tako i za Europu.

³⁶ Prema *Global Terrorism Database* ukupno je smrtno stradalo 183 ljudi, dok ih je 252 bilo ozlijeđeno. https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=&end_yearonly=&start_year=2008&start_month=11&start_day=25&end_year=2008&end_month=11&end_day=27&asmSelect0=&country=92&asmSelect1=&perpetrator=20275&dt2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max (pristupljeno: 25.4.2017).

propali pokušaj bombaškog samoubilačkog napada u zrakoplovu koji se približavao zračnoj luci u Detroitu (2009. godine); te pokušaj bombardiranja Times Squarea (2008. godine). U tekstu se također spominju napadi u Madridu iz 2004. godine, u Londonu 2005. i 2006. godine te u Škotskoj i Njemačkoj 2007. godine, želeći se istaknuti kako Al Qa'ida i njoj pridružene skupine ustrajavaju u ciljanju meta na europskom teritoriju.

Počinjeni teroristički akti na teritoriju SAD-a

Od 2007. do 2011. godine u SAD-u se dogodio ukupno 41 uspješan teroristički napad. Za razliku od prethodnih razdoblja, u više od polovice napada (22 slučaja) počinitelj je bio nepoznat ili nije pripadao nijednoj terorističkoj skupini, a organizacije *Animal Liberation Front*, *Earth Liberation Front* i *Anti-Abortion Activists* sudjelovale su u ukupno 17 napada. Ukupna smrtnost u napadima bilježi 11 slučajeva, dok je broj ozlijeđenih bio 35. U ovom razdoblju primjećujemo veću raznolikost metaterorističkih napada. Na prvom mjestu se nalaze poslovni objekti (8), potom privatne osobe i objekti (6), mete vezane za pobačaj (5), obrazovne institucije (5), vladini objekti (5) te vojni objekti (4). I u ovom razdoblju najčešće korišteno oružje spada u skupinu zapaljivih oružja (21). Na drugom mjestu su vatrena oružja (11), koja kao sredstvo napada bilježe porast s obzirom na prethodne godine. Eksplozivne naprave su korištene u 5 slučajeva. U terorističkim napadima izvan teritorijalnih granica SAD-a u ovom je razdoblju smrtno stradalo ukupno 19 američkih građana (Jensen, Miller, 2016, 1).

5.2.4 Protuteroristička strategija Europske unije (2005)³⁷

Prikaz terorizma

Protuteroristička strategija Europske unije prikazuje terorizam kao „kriminalno djelo koje se ne može opravdati ni u kakvim okolnostima“ (2005, 6). *Vrijednosna* pretpostavka koja se nalazi u tekstu sugerira da terorizam predstavlja „ozbiljnu prijetnju europskoj sigurnosti, vrijednostima njenih demokratskih društava te pravima i slobodama njenih građana kroz nediskriminantno ciljanje nevinih ljudi“ (2005, 6). *Propozicijske* pretpostavke su: „terorizam je rezultat propagiranja određenih ekstremističkih ideologija“ (2005, 8) kojima je cilj navesti pojedince da opravdavaju i koriste nasilje. U kontekstu najrecentnijeg vala terorizma, autori tvrde, ključni je problem „propaganda koja izobličuje konflikte diljem svijeta kao navodni dokaz sukoba između Zapada i islama“ (2005, 8). Terorizam se također prikazuje kao

---

³⁷ U ovom dokumentu se ni na jednom mjestu ne prikazuju slučajevi terorističkih akata, stoga je slučaju ove analize izostavljeno potpoglavlje „Prikaz terorističkih akata“.

„posljedica uvjeta koji uključuju loše ili autokratsko upravljanje; brzu, ali neusmjerenu (ili neupravljanu) modernizaciju; nedostatak političke ili ekonomske perspektive te obrazovnih prilika“ (2005, 9).

Prikaz terorista

Teroristi (i ekstremisti, kao pojedinci koji bi mogli pribjeći korištenju terorističkom načinu djelovanja) se opisuju vrlo jednostavnim rječnikom te se u tekstu ne može pronaći isticanje *razlika* u vrijednostima koje bi se pripisale teroristima naspram onih koje njeguje europsko društvo. Teroriste se, dakle, označava kao one koji „potiču nasilje“, a jedini slučaj navođenja terorističkih organizacija se odnosi na Al Qa'idu i grupe koje ona inspirira.

Glede prikaza sposobnosti terorista, navodi se samo kako su oni „imaju sposobnost komuniciranja i planiranja u tajnosti“ (2005, 13), a kada je riječ o sredstvima kojima se oni koriste za izvršenje svojih napada, ističu se oružja i eksplozivi – direktni oblik djelovanja, te falsifikacija dokumenata kako bi mogli ostati neopaženi kada putuju ili borave na određenom mjestu – indirektni oblik djelovanja. Također se koriste internetom kako bi „komunicirali i širili tehničko znanje povezano s terorizmom“ (2005, 13).

Prikaz terorističke prijetnje

Teroristička prijetnja se u ovom dokumentu prikazuje kao „internacionalna teroristička prijetnja“, što označava *egzistencijalnu* pretpostavku. Takva prijetnja ima korijene u mnogim dijelovima svijeta izvan granica Europske unije, na koje istovremeno i utječe. Glavnu prijetnju Europskoj uniji kao cjelini predstavlja tip terorizma³⁸ kojim se koristi Al Qa'ida i grupe koje ona inspirira.

Nadalje, prijetnja od terorističkog (fizičkog i elektroničkog) napada se više prikazuje kroz isticanje ranjivosti potencijalnih meta unutar Europske unije. Među tim metama se navode: zračne i morske luke, zrakoplovi, ključna infrastruktura, mjesta okupljanja velikog broja ljudi i druge meke mete³⁹.

Autori tvrde kako se rizik od terorističkog napada ne može svesti na nulu, stoga strategija treba biti usmjerena na razvijanje modela predviđanja opasnosti „koji prepoznaju prijetnju od terorizma kao najveći prioritet“ (2005, 11).

---

³⁸ Islamistički terorizam.

³⁹ Meke mete uključuju bolnice, škole, sportske i kulturne centre, ugostiteljske objekte i sl.

Počinjeni teroristički akti na teritoriju EU

U razdoblju od 2000. do 2005. godine na prostoru Europske unije⁴⁰ dogodilo se ukupno 615 terorističkih napada. U terorističkim napadima smrtno je stradalo ukupno 308 osoba, dok ih je 3337 bilo ranjeno. Najčešći počinitelji terorističkih napada (u kojima je počinitelj bio poznat ili se sumnja na određenu skupinu) bile su sekularne terorističke skupine Zapadne Europe kao što su Baskijska domovina i sloboda (ETA) i Fronta za nacionalno oslobođenje Korzike (FLNC). Svakako je važno napomenuti kako su ipak dva najsmrtonosnija slučaja terorističkih napada u ovom razdoblju, napadi u Madridu 2004. godine i napadi u Londonu 2005. godine, počinjeni od strane islamističkih terorističkih skupina. Među najbrojnijim metama napada na prvom mjestu se nalaze poslovni objekti (170), zatim vladini objekti (142), privatne osobe i objekti (137) te policijske mete (79). Oružje koje se najčešće koristilo u terorističkim napadima ovog razdoblja spada u skupinu eksplozivnih naprava (414), potom zapaljiva oružja⁴¹ (142) te vatreno oružje (50). Kemijsko oružje je korišteno u 6 slučajeva.

---

⁴⁰ Pretraživanje baze podataka za ovo razdoblje smo uskladili s vremenom u kojem su pojedine zemlje bile, a druge postale članice Europske unije. Stoga podaci o terorističkim napadima u razdoblju od 1. siječnja 2000. do 30. travnja 2004. godine obuhvaćaju događaje koji su dogodili u sljedećim državama: Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Španjolska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo. U razdoblju od 1. svibnja 2004. do 31. 12. 2005. godine u pretraživanje su uvrštene i države koje su pristupile Europskoj uniji 1. svibnja 2004. godine: Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija.

⁴¹ Engl. *incendiary*

6. Rasprava

U ovom dijelu rada prikazuju se rezultati komparativne analize protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, konstrukcija straha od terorizma u SAD-u u razdoblju između objavljivanja prve nacionalne sigurnosne strategije do posljednje takve objavljene prije terorističkih napada 11. rujna 2001. godine te konstrukciju straha od terorizma s obiju strana Atlantika u vremenu poslije 11. rujna.

Komparativna analiza protuterorističkih strategija SAD-a i EU

Za potrebe komparativne analize korištena je Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma Sjedinjenih Američkih Država objavljena 2006. godine i jedina dosadašnja Protuteroristička strategija Europske unije objavljena 2005. godine. Želja je bila komparativnom analizom utvrditi sličnosti i razlike u prikazivanju problema terorizma s obiju strana Atlantika.

Na prvom mjestu primijećena je razlika u opisivanju pojma terorizma. U slučaju SAD-a, autori se koriste izrazito bogatim vokabularom u opisivanju terorizma. Terorizam se na više mjesta izjednačava s nasilnim ekstremizmom, fenomenom koji se značajno razlikuje od terorizma, također ga se dovodi u vezu s totalitarnim ideologijama fašizma i nacizma te se ustraje na prikazivanju terorizma u terminima ideologije terora, mržnje, opresije i ubojstva. S druge strane, u protuterorističkoj strategiji Europske unije, znatno se jednostavnije pojmovno određuje terorizam – to je kriminalno djelo koje je rezultat propagiranja određenih ekstremističkih ideologija. Isto tako, važno je istaknuti kako EU terorističke napade shvaća kao kriminalne čine, dok SAD iste shvaća kao čine rata. Nadalje, može se zaključiti kako se strategije razlikuju i u prikazu uzroka suvremenog terorizma.

Značajna razlika između ovih dokumenata pronalazi se i u konstrukciji identiteta terorista. U slučaju SAD-a, riječ je o potpunom demoniziranju neprijatelja koje se prikazuje kao pojedince i skupine vođene totalitarnom i ubilačkom ideologijom. Konstrukcija identiteta terorista u strategiji se odvija kroz isticanje razlika između vrijednosti koje njeguju „oni“ naspram vrijednosti koje njeguju „mi“, odnosno američko društvo. U dokumentu Europske unije ne pronalazi se ni jedan slučaj konstrukcije identiteta terorista. Potencijalno najveća razlika koja se može istaknuti između analiziranih strategija odnosi se na prikaz sposobnosti terorista. U ovom slučaju, autorima protuterorističke strategije Europske unije nedostaje velika doza imaginativnosti koju posjeduju njihovi prekoatlantski partneri. Dok su teroristi koji predstavljaju prijetnju Europskoj uniji sposobni samo komunicirati i planirati u tajnosti te

koriste konvencionalna oružja u svojim napadima, teroristi čije je djelovanje usmjereno protiv Sjedinjenih Američkih Država imaju namjeru pribavljanja i korištenja oružja za masovno uništenje te predstavljaju najopasniju suvremenu manifestaciju neprijatelja.

Nadalje, može se zaključiti kako postoji razlika i u prikazivanju terorističke prijetnje kakvu nude analizirani dokumenti. Ta se razlika očituje u isticanju vremenske neposrednosti prijetnje od terorističkog napada na teritoriju SAD-a, slučaja koji nije moguće adresirati u dokumentu Europske unije. Još jedna od razlika između protuterorističkih strategija realizira se u prikazivanju terorističkih akata na teritorijima ovih dvaju entiteta. U protuterorističkoj strategiji Europske unije ni na jednom mjestu ne pronalazi se referiranje na terorističke napade, iako je broj uspješnih terorističkih napada (ukupno 615 slučajeva, od kojih su dva izrazito značajna: Madrid 2004. te London 2005. godine) na teritoriju Europske unije skoro 6 puta veći od broja uspješnih terorističkih napada na teritoriju SAD-a (ukupno 106 slučajeva). Međutim, u protuterorističkoj strategiji SAD-a na više mjesta pronalazi se referiranje na terorističke napade 11. rujna.

Osim niza razlika u prikazivanju terorizma kao sigurnosnog izazova koje se pronalaze u ovim tekstovima, moguće je utvrditi i pojedine sličnosti. Na prvom je mjestu riječ o iskazima kako je suvremeni terorizam obilježen iskorištavanjem religije islama da bi se opravdalo korištenje nasilja u svrhu ostvarenja političkih ciljeva. Stoga se može zaključiti kako se islamistički terorizam prikazuje kao oblik terorizma koji predstavlja najveću sigurnosnu ugrozu zapadnom društvu. Ovaj zaključak potvrđuju i drugi iskazi o ovom tipu terorizma koji se nalaze u dokumentima. Također je objema strategijama zajedničko to da autori ističu ranjivost zapadnog društva na terorističke napade, naglašavajući kako upravo društveno uređenje EU i SAD-a stvara uvjete te ranjivosti.

Konstrukcija straha od terorizma u SAD-u za razdoblje od 1987. do 2001. godine

Diskurzivna konstrukcija terorističke prijetnje koju se nalazi u nacionalnim sigurnosnim strategijama Sjedinjenih Američkih Država u razdoblju od objavljivanja prvog takvog dokumenta 1987. godine do posljednjeg koji je prethodio tzv. *dobu terora*, odnosno vremenu nakon terorističkih napada 11. rujna 2001. godine, označava skoro ideal-tipski slučaj pokušaja *sekuritizacije* određenog društvenog fenomena⁴². U prvim dvjema strategijama nacionalne sigurnosti SAD-a prikazano je kako se terorizam smatrao problemom koji spada u skupinu sukoba niskog intenziteta te je njegova problematika zauzimala jako malo mjesta u

---

⁴² U ovom slučaju nacionalne sigurnosne strategije, odnosno dijelove u kojima se autori bave problemom terorizma uzimamo kao govorne činove (v. poglavlje 2.2.1).

tim dokumentima, što je bilo u skladu sa sigurnosnim kontekstom toga vremena. Međutim, svaka sljedeća strategija unosila je određene novitete u konstrukciji prikaza prijetnje koju je terorizam predstavljao. Terorizam se na početku posljednjeg desetljeća 20. stoljeća počeo povezivati s religijskim fanatizmom te se konstantno proširivao prostor koji je terorizam zauzimao u ovim dokumentima. S vremenom se terorizam počeo dovoditi u vezu s nuklearnim materijalom i oružjem za masovno uništenje, označavao se u terminima rastuće prijetnje i destruktivne sile te se isticalo postojanje stvarnih neprijatelja (terorista) koji žele uništiti američki način života. Činjenice ipak ukazuju na drugačiju prirodu ovog problema u tom vremenu. Broj terorističkih napada na godišnjoj razini u ovom razdoblju nije se značajno mijenjao, kao što se nije mijenjala ni vrsta oružja koje je korišteno u tim napadima. Izuzev jedinog slučaja u kojem je nanesena velika šteta u terorističkom napadu, događaja u Oklahoma Cityju 1995. godine, stradavanja ljudi u terorističkim napadima bila su relativno niska. Odnos normativnog i empirijskog u ovom razdoblju navodi na zaključak kako razvoj prikaza problema terorizma predstavlja pogrešno adresiranje te prijetnje te se može ustvrditi kako se ovdje radilo na neutemeljenom širenju straha od terorizma, odnosno na provođenju politike straha.

Konstrukcija straha od terorizma u vremenu poslije 11. rujna u EU i SAD-u

Teroristički napadi na SAD 11. rujna 2001. godine zasigurno predstavljaju najkatastrofalniji slučaj terorističkog napada zabilježenog u povijesti, međutim označavanje tih događaja kao početka *nove ere terorizma* ili *doba terora* predstavlja prenaplaćivanje terorističke prijetnje, odnosno empirijski neutemeljenu konstrukciju straha od terorizma u kolektivnoj svijesti zapadnog društva.

Analizom protuterorističkih strategija SAD-a ustvrđeno je kako sve vrijednosne pretpostavke koje se pronalaze u tekstovima (pa čak i pojedine propozicijske) istovremeno označavaju i *ideološke* pretpostavke pomoću kojih autori žele napraviti distinkciju između onoga što za njih predstavlja „nas“ – američko društvo čiji je način života zasnovan na temeljnim ljudskim slobodama i ekonomskom prosperitetu, i onog što predstavlja „njih“ – skupine koje koriste teror kako bi uništile takav način života, te širile strah i nasilje. Tvrdnju da su sve vrijednosne pretpostavke ustvari ideološke potkrepljuje i činjenica da se u analiziranim dokumentima iz 2003. i 2006. godine na više mjesta navodi kako je „rat protiv terora“ zapravo *rat ideja* između civiliziranog i neciviliziranog svijeta. Fairclough (2003, 9) tvrdi kako ideološki efekti unutar KDA zauzimaju važno mjesto upravo zbog njihove uzročnosti u usađivanju i održavanju, ali i mijenjanju ideologija. Nadalje, on ideologiju

definira kao prikaze „određenih aspekata svijeta koji mogu pridonijeti uspostavljanju, održavanju ili mijenjanju društvenih odnosa moći, dominacije i eksploatacije“ (Fairclough, 2003, 9). Ukoliko su ideologije doista prikazi, onda one mogu uspostavljene kroz društveno djelovanje te usađene u identitete društvenih aktera (Fairclough, 2003, 9).

Analiza strategija nacionalne sigurnosti SAD-a objavljenih u razdoblju od 2002. godine do danas očekivano ukazuje na istovjetno prikazivanje sigurnosnog izazova koji terorizam predstavlja zapadnom svijetu. Međutim, kada je riječ o diskursu koji se pronalazi u sigurnosnim i protuterorističkoj strategiji Europske unije, stvari bivaju malo složenije. Analiza protuterorističke strategije, kao i rezultati komparativne analize, navode na zaključak kako donositelji odluka Europske unije također konstruiraju prikaz terorizma koji nije utemeljen na činjenicama. No, za razliku od njihovih prekoatlantskih partnera, autori ovog dokumenta ipak koriste manje emotivan vokabular u konstrukciji ovog fenomena. Svakako, valja biti oprezan u donošenju zaključka o kakvoj se vrsti konstrukcije pojma terorizma zapravo radi, jest činjenica da se u sigurnosnoj strategiji (iz 2003. godine) koja prethodi protuterorističkoj, kao i u sigurnosnoj strategiji koja je objavljena pet godina kasnije (iz 2010. godine), koristi jednako imaginativan prikaz terorizma kakav pronalazimo u nacionalnim sigurnosnim i protuterorističkim strategijama SAD-a. Stoga bi se analizom nacionalnih sigurnosnih i protuterorističkih strategija svih država članica Europske unije mogao steći konkretniji uvid u način na koji se prikazuje terorizam kao sigurnosni izazov pojedinih zemalja, što bi moglo biti predmetom nekog opsežnijeg istraživanja.

7. Zaključak

Frank Furedi (2009) tvrdi kako političke elite suvremenih zapadnih društava sigurnosnim diskursom koji on naziva „politikom straha“ (Furedi, 2008; Furedi, 2009) prikazuju terorizam kao najzastrašujući fenomen s kakvim svijet dosada nije bio suočen, istovremeno ga predstavljajući kao najveću egzistencijalnu prijetnju suvremenom zapadnom društvu. Kritičkom analizom diskursa temeljnih strateških dokumenata Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država namijenjenih suočavanju s problemom terorizma ispitano je na koji se način konstruira problem suvremenog terorizma.

Može se zaključiti kako se prikaz prijetnje koju terorizam predstavlja zapadnom svijetu (a koji nude analizirani dokumenti) ne temelji na činjenicama, nego na zamišljanju najgorih mogućih ishodišnih scenarija terorističkih napada. Preciznije, radi se o prenaplašavanju „destruktivnih“ učinaka ove vrste djelovanja.

Nadalje, iako se u dokumentima tvrdi kako najveća teroristička prijetnja zapadnom društvu proizlazi iz djelovanja islamističkih terorističkih skupina kojima je cilj uništiti način života toga društva, korištenjem *open-source* baze podataka *Global Terrorism Database*, ustvrđeno kako najveću terorističku prijetnju na teritoriju Europske unije i SAD-a ne predstavljaju islamističke terorističke skupine, nego skupine koje teže postizanju partikularnih društveno-političkih ciljeva, a potječu iz ovih dvaju entiteta.

S pomoću analize nacionalnih sigurnosnih strategija SAD-a zaključeno je kako je proces konstrukcije straha od terorizma započeo još na početku posljednjeg desetljeća 20. stoljeća. U vremenu poslije 11. rujna strah od terorizma (i onih koji se njime koriste) konstruira se naglašavanjem ideoloških razlika između vrijednosnog sustava zapadnog društva i onoga islamističkih terorističkih skupina te u prikazivanju navodnih sposobnosti tih skupina da u bilo kojem trenutku mogu izvršiti napad s katastrofalnijim učinkom od terorističkih napada 11. rujna.

Terorizam svakako predstavlja značajan problem suvremenog svijeta, međutim, činjenice pokazuju kako je priroda ovog problema ipak drugačija od one koju, u provođenju politike straha, prikazuju političke elite zapadnog svijeta u svojim strateškim dokumentima.

Literatura

Knjige i članci:

- Adler, Emanuel (1997). *Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics*. **European Journal of International Relations**. 3 (3): 319-363.
- Afrić, Vjekoslav (2011). *Uvod: povijesni razvoj i teorijsko utemeljenje diskurzivne analize*. U: Leburić, Anči (ur.). **Diskurzivna analiza: kvalitativni pristup u istraživanju medija**. Split: Redak. str. 11-29.
- Agamben, Giorgio (2008). *Izvanredno stanje*. Zagreb: Deltakont.
- Austin, John L. (1962). *How to Do Things With Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Berger, Peter L. i Luckmann, Thomas (1991). *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Books.
- Bilandžić, Mirko (2014). *Sjeme zla: uvod u studije terorizma*. Zagreb: Despot Infinitus.
- Buzan, Barry, Weaver, Ole i de Wilde, Jaap (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Reinner.
- Collins, Alan (2010). *Uvod: Što su sigurnosne studije?*. U: Collins, Alan (ur.). **Suvremene sigurnosne studije**. Zagreb: Politička kultura. str. 15-25.
- Durkheim, Emile (2012). *Sociologija i filozofija*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Durkheim, Emile (1999). *Pravila sociološke metode*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Emmers, Ralf (2010). *Sekuritizacija*. U: Collins, Alan (ur.). **Suvremene sigurnosne studije**. Zagreb: Politička kultura. str. 133-150.
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. London; New York: Routledge.
- Furedi, Frank (2008). *Politika straha: s onu stranu ljevice i desnice*. Zagreb: Antibarbarus.
- Furedi, Frank (2009). *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*. Zagreb: Ljevak.
- Hoffman, Bruce (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Hopf, Ted (1998). *The promise of Constructivism in International Relations Theory*. **International Security**. 23 (1): 171-200.
- Jackson, Robert i Sørensen, Georg (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Kolodziej, Edward J. (2011). *Sigurnost i međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura.
- Lehmann, Jennifer M. (1993). *Deconstructing Durkheim: A Post-post-structuralist Critique*. London; New York: Routledge.

- Onuf, Nicholas (1998). *Constructivism: A User's Manual*. U: Kubáľková, Vendulka, Onuf, Nicholas i Kowert, Paul (ur.). **International Relations in a Constructed World**. London; New York: Routledge. str. 58-79.
- McDonald, Matt (2008). *Constructivism*. U: Williams, Paul D. (ur.). **Security Studies: An Introduction**. London; New York: Routledge.
- McDonald, Matt (2008a). *Securitization and the Construction of Security*. **European Journal of International Relations**. 14(4): 563-587.
- Rapoport, David C. (2004) *The Four Waves of Modern Terrorism*. U: Cronin, Audrey Kurth i Ludes, James M. (ur.). **Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy**. Washington DC: Georgetown University Press. str. 46-73.
- Risse, Thomas (2004). *Social Constructivism and European Integration*. U: Wiener, Antje i Diez, Thomas (ur.). **European Integration Theory**. Oxford: Oxford University Press. str. 159-176.
- Rogers, Paul (2008). *Terrorism*. U: Williams, Paul D. (ur.). **Security Studies: An Introduction**. London; New York: Routledge. str. 171-184.
- Striegher, Jason-Leigh (2015). *Violent-extremism: An examination of a definitional dilemma*. **The Proceedings of [the] 8th Australian Security and Intelligence Conference**. Perth: Edith Cowan University. str: 75-86.
- Tatalović, S. (2011). *Treba li Hrvatskoj nova strategija nacionalne sigurnosti*. **Političke analize**, 2(6): 34-37.
- Wendt, Alexander (1995). *Constructing International Politics*. **International Security**. 20 (1): 71-81.
- Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wodak, Ruth i Meyer, Michael (2009). *Methods for critical discourse analysis*. London; Thousand Oaks: SAGE.

Internetske stranice:

National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). (2016). Global Terrorism Database. Dostupno na: <https://www.start.umd.edu/gtd/>.

Dokumenti:

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, veljača 1996., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/1996.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

A National Security Strategy for a New Century, prosinac 1999., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/2000.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy, 12. prosinca 2003., Brussels: Council of the European Union. Preuzeto s: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model, 2010., Luxembourg: Publications Office of the European Union. Preuzeto s: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313ENC.pdf, pristupljeno: 24.1.2017.

Jensen, Michael i Miller, Erin (2016) *American Deaths in Terrorist Attacks, 1995-2015*. START, College Park, MD. Preuzeto s: http://www.start.umd.edu/pubs/START_AmericanTerrorismDeaths_FactSheet_Sept2016.pdf, pristupljeno: 12.5.2017.

National Security Strategy of the United States, siječanj 1987., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/1987.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Security Strategy of the United States, siječanj 1988., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/1988.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Security Strategy of the United States, ožujak 1990., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/1990.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Security Strategy of the United States, siječanj 1993., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/1993.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Security Strategy, svibanj 2010., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Security Strategy, veljača 2015., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Strategy for Combating Terrorism, rujan 2006., Washington: The White House. Preuzeto s: <https://www.hsdl.org/?view&did=466588>, pristupljeno: 24.1.2017.

National Strategy for Combating Terrorism, veljača 2003., Washington: The White House. Preuzeto s: https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf, pristupljeno: 24.1.2017.

National Strategy for Counterterrorism, lipanj 2011., Washington: The White House.

Preuzeto s:

https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf,

pristupljeno: 24.1.2017.

Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, lipanj 2016. Preuzeto s:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, pristupljeno: 24.1.2017.

The European Union Counter-Terrorism Strategy, 30. studeni 2005., Brussels: Council of the European Union. Preuzeto s:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204>, pristupljeno: 24.1.2017.

The National Security Strategy of the United States, rujan 2002., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

The National Security Strategy of the United States, ožujak 2006., Washington: The White House. Preuzeto s: <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>, pristupljeno: 24.1.2017.

Sažetak

U suvremenom zapadnom društvu terorizam je postao kulturalni simbol straha te je samim time postao referentni okvir za evaluaciju bilo kakvih drugih oblika ugroze ljudskoj sigurnosti. Pokušaji donošenja univerzalne definicije terorizma nikada nisu rezultirali uspjehom, a razlog tomu je njegova situacijska i pejorativna priroda te preklapanje s drugim formama političkog nasilja (gerilsko ratovanje, pobune i slično). Na tom tragu, prikazivanje određenih fenomena i događaja kao terorističkih može biti stvar subjektivne konstrukcije značenja tog pojma. Stoga je u ovom radu, uz metodu kritičke analize diskursa protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, prikazano kako se konstruira strah od terorizma u kolektivnoj svijesti zapadnog društva te je komparativnom analizom utvrđeno postojanje sličnosti i razlika u provođenju politike straha od strane zapadnih političkih elita. Rezultati analiza ukazuju kako je proces konstrukcije straha od terorizma započeo još na početku posljednjeg desetljeća 20. stoljeća te se prikaz prijetnje koju terorizam predstavlja zapadnom svijetu ne temelji na činjenicama nego na zamišljanju najgorih mogućih ishodišnih scenarija terorističkih napada.

Ključne riječi: kolektivna svijest, konstruktivizam, kritička analiza diskursa, politika straha, protuteroristička strategija, terorizam

Summary

Terrorism has become a cultural symbol of fear in contemporary Western society and therefore a frame of reference for evaluation of any other type of threat to human security. Attempts to universally define terrorism have never been successful because of its situational and pejorative nature and overlap with other forms of political violence (guerilla warfare, insurgency etc.). Consequently, representation of certain phenomena and events as terrorist can be a matter of subjective construction. Therefore, by applying method of critical discourse analysis to counterterrorism strategies of the European Union and the United States of America, it is shown how the fear of terrorism in collective consciousness of Western society is constructed. In addition, comparative analysis method shows similarities and differences in conduction of politics of fear by western political elites. Results of analysis indicate that the construction of fear of terrorism has begun in the last decade of twentieth century and that the representation of terrorist threat to Western society is based not on facts but on imagining worst-case scenarios of terrorist attack.

Keywords: collective consciousness, constructivism, counterterrorism strategy, critical discourse analysis, politics of fear, terrorism